

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Alžběta Hošková

Analýza současného stavu služeb péče o děti

Bakalářská práce

Praha 2008

Autor práce: **Alžběta Hošková**

Vedoucí práce: **PhDr. Gabriela Munková, CSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

HOŠKOVÁ, Alžběta. *Analýza současného stavu služeb péče o děti*. Praha : Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, 2008. 49 s. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Gabriela Munková, CSc.

Anotace

Bakalářská práce „Analýza současného stavu služeb péče o děti“ pojednává o různých typech péče o děti předškolního věku v České republice. Na služby péče o děti je v textu nahlíženo z pohledu jejich funkce při návratu pečujících matek na trh práce. V textu je nastíněn střet dvou názorových proudů, které se k problematice služeb péče o předškolní děti vztahují.

První přístup klade důraz na genderovou rovnost v zaměstnání a v péči o děti, a jeho zastánci se přiklánějí k brzkému návratu žen na trh práce a k rozšíření služeb péče o děti. Druhý přístup upřednostňuje zájmy dítěte a je silně provázán s tradičním rozdělením rolí v rodině a s tradičním chápáním rodiny vůbec. Jeho zastánci se přiklánějí k rodinné péči v prvních letech života dítěte.

Text se dále zaměřuje na popis současných typů služeb péče o děti a aktérů, kteří v problematice vystupují. Výsledkem této práce je identifikace problematických oblastí služeb péče o děti.

Annotation

My bachelor thesis „Analysis of the Contemporary Day-care System“ deals with

different types of day-care for children under the age of six in the Czech Republic. The day-care system is considered to be an important factor during the mother's return into the employment. In the thesis, the confrontation of two opinions related to this issue is outlined.

The first attitude stresses the need of gender equality both in the employment and in child upbringing. The representatives of this attitude tend to the opinion that mothers should return early to their employment, and that there should be a wide variety of different types of day-care. The other attitude underlines the needs of children and is strongly attached to the traditional role-division between parents and to the traditional concept of family. The representatives of this opinion prefer a family care in the first three years of the children's life.

In the following part of the thesis, different types of daycare in the Czech Republic, and different actors participating on this issue are described. The outcome of this paper is an identification of problematic issues in the Czech day-care system.

Klíčová slova

Péče o děti, dětství, předškolní vzdělávání, zaměstnání, rodinná politika

Keywords

Day-care, childhood, pre-school education, employment, family policy

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 20.5.2008

Alžběta Hošková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své konzultantce, PhDr. G. Munkové, za laskavý přístup a cenné rady při vedení mé práce.

Obsah

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	9
ÚVOD	11
1. METODOLOGIE	13
1.1. VÝZKUMNÉ OTÁZKY:	15
2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA	16
2.1. TYPOLOGIE RODINNÝCH POLITIK	17
2.2. GENDEROVÁ ROVNOST A HARMONIZACE PRÁCE A RODINY	19
3.1. POTŘEBY DĚTÍ A HODNOTA RODINY	21
3.1.1. <i>Potřeba být s rodičem</i>	22
3.1.2. <i>Eliminace sociokulturních nerovností</i>	24
4. MODEL Y RODINNÉHO CHOVÁNÍ A NÁZORY NA SLUŽBY PÉČE O DĚTI ZA SOCIALISMU	25
4.1. VÝVOJ SLUŽEB PÉČE O DĚTI V 90. LETECH.....	27
5. SOUČASNÁ SITUACE SLUŽEB PÉČE O DĚTI	28
5.1. PÉČE O DĚTI DO TŘÍ LET	28
5.1.1. <i>Zdravotnická zařízení typu jesle</i>	29
5.1.2. <i>Soukromá zařízení</i>	29
5.1.3. <i>Služby typu "baby-sitting"</i>	30
5.2. PÉČE O DĚTI STARŠÍ TŘÍ LET.....	32
5.2.1. <i>Mateřské školy veřejné, soukromé a církevní</i>	33
5.2.2. <i>Mimoškolní výchova a vzdělávání</i>	34
5.2.3. <i>Služby typu "baby-sitting"</i>	35
5.2.4. <i>Vzájemné hlídání dětí</i>	35
5.3. SHRNU TÍ SOUČASNÝCH MOŽNOSTÍ PÉČE O DĚTI.....	35
5.4. NOVĚ SCHVÁLENÉ ÚPRAVY V OBLASTI PÉČE O DĚTI.....	37
5.4.1. <i>Usnadnění péče o děti do tří let</i>	37
5.4.2. <i>Umožnění vzniku alternativních služeb péče o děti</i>	38
6. ANALÝZA AKTÉRŮ	42
6.1. RODIČE.....	42
6.2. OBCE – VOLENÍ ZÁSTUPCI.....	45

6.3.	SOUKROMÍ POSKYTOVATELÉ SLUŽEB PÉČE O DĚTI	46
6.4.	ZAMĚSTNAVATELÉ	47
6.5.	STÁT	49
6.6.	ZÁJMOVÉ ORGANIZACE	50
7.	PŘETRVÁVAJÍCÍ BARIÉRY	51
8.	HLAVNÍ TRENDY V OBLASTI SLUŽEB PÉČE O DĚTI	52
9.	JAK ČR NAPLŇUJE CÍLE RODINNÉ POLITIKY?.....	55
10.	ZAŘAZENÍ ČESKÉ RODINNÉ POLITIKY.....	57
	ZÁVĚR	60
	RESUMÉ	61
	POUŽITÁ LITERATURA:	62
	SEZNAM PŘÍLOH.....	65
	PŘÍLOHY.....	66

Projekt bakalářské práce

Analýza současného stavu služeb péče o děti

Autor: Alžběta Hošková

Konzultant: PhDr. Gabriela Munková CSc.

Studijní obor: Sociologie a sociální politika

Fakulta sociálních věd UK

Služby péče o děti mají v České republice poměrně dlouhou tradici. V posledních letech se však mění úhel pohledu na tuto problematiku, stále více se ve veřejné politice uplatňuje optika genderové rovnosti. V souvislosti s péčí o předškolní děti jsou zastánci genderové rovnosti prosazována opatření usnadňující práci matek již během rodičovské dovolené, a zvyšuje se tlak na odpovědná ministerstva, aby řešila nedostupnost zařízení péče zejména o děti do tří let, ale i dětí starších.

Druhá optika, která se v problematice péče o předškolní děti uplatňuje, je konzervativní pohled na rodinu. Zastánci tohoto přístupu prosazují, aby péče o dítě v prvních třech letech jeho života probíhala především rodinně, protože rodinná péče je podle nich nezastupitelná. V období, kdy je dítěti tři až šest let je rodinná péče stále důležitá, ale zastánci tohoto přístupu často podporují návštěvu předškolních zařízení.

Hlavní oblastí střetu těchto dvou přístupů je tedy péče o děti do tří let věku, u dětí starších tří let jsou oba přístupy více méně v souladu.

Cílem mé práce je analyzovat současný stav služeb péče o děti. Zásadním zdrojem

informací pro mě budou publikace Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí týkající se služeb péče o předškolní děti a relevantní odborná literatura. K dosažení svého cíle použiji metodu evaluačního výzkumu, tedy hodnocení úspěšnosti v dosahování cílů rodinné politiky. Popis a analýza současného stavu tedy vyústí v hodnocení toho, jak nastavení systému služeb péče o děti koresponduje s cíli rodinné politiky, které se k tomuto systému vztahují.

Předpokládaná struktura práce:

1. Nejprve se zaměřím na popis jednotlivých typů péče o děti, a na jejich silné a slabé stránky.
2. Následovat bude analýza hlavních aktérů, kteří v problematice vystupují, a identifikace bariér, které brání lepšímu fungování systému péče o děti.
3. Dále zhodnotím, jaké jsou hlavní trendy v oblasti služeb péče o děti, a jak zjištěné poznatky korespondují s cíli rodinné politiky.
4. Nakonec určím, mezi kterou skupinu evropských států můžeme český systém péče o děti a rodinnou politiku obecně zařadit.

Rodinná politika byla po dlouhou dobu spíše v pozadí veřejného zájmu, a teprve v několika posledních letech se o ní začíná více diskutovat. V roce 2004 byla vypracována Národní zpráva o rodině, a na základě jejích výsledků byla navržena koncepce rodinné politiky. I přes změnu vlády zůstávají cíle rodinné politiky víceméně stejné, a počátkem roku 2008 bylo schváleno několik úprav rodinné politiky a další jsou v jednání. Ve své práci bych se chtěla zabývat i tím, jakým směrem tyto přijaté i navrhované změny českou rodinnou politiku posunou.

Úvod

Téma své bakalářské práce Služby péče o děti jsem si vybrala na základě svého zájmu o problematiku rodinné politiky, která je v rámci české veřejné politiky poněkud opomíjena. V posledních dvou letech se však rodinná politika navrácí do středu zájmu, a předpokládá se, že by měla hrát čím dál tím větší roli v rámci veřejné politiky. V několika vládních dokumentech dokonce bylo zmíněno, že by rodinná politika měla být jedním z prioritních témat mezinárodní diskuse během českého předsednictví EU.

Během vývoje služeb péče o děti došlo k několika proměnám pohledu na tuto problematiku. Zpřístupnění služeb péče o děti široké veřejnosti během 50.-70. let bylo zavedeno zejména proto, aby se tak mohla realizovat politika pracovní povinnosti. Po roce 1989 došlo ke změně pohledu na péči o malé děti a systém rodinné politiky byl nastaven tak, že v zájmu dítěte je do tří let jeho věku upřednostňována péče rodinná, a od tří do šesti let péče institucionální. Tento systém péče o děti v podstatě přetrvává dodnes, ale zhruba od roku 2000 se začínají zavádět opatření, která umožňují kombinovat pracovní a rodinné role.

Péče o děti a domácnost je tradičně doménou žen, a v průzkumech názorů české společnosti i dnes většina občanů dává přednost tomu, aby o děti pečovala matka. Ženy také celkově deklarují vyšší důležitost péče o děti, než zaměstnání (RZ 2007: 15,18; ZPD 2006: 22). Preference mateřské péče společně s přetrvávajícím nesouladem v příjmech mužů a žen¹ vedou k tomu, že pro mnoho rodin, zejména pro rodiny s dětmi do tří let, z ekonomického hlediska zůstává nejvýhodnější model, kdy se otec naplno věnuje práci, a matka pečuje o děti v domácnosti. Podle posledních průzkumů se do sféry péče o děti

¹ Je však nutné připomenout, že ženy celkově pracují na nižších pozicích, a tak i jejich příjmy bývají nižší (ZPD 2006: 105).

začínají zapojovat i otcové, především z nejmladších rodičovských generací, což může být první známka proměny z tradičního modelu, kdy o děti pečuje především žena, k modelu střídavé péče obou rodičů.

Během psaní této práce došlo k úpravě nástrojů rodinné politiky a služeb péče o děti, a další taková opatření jsou v jednání. Problémy, které jsem identifikovala jako klíčové, by těmto úpravami mohly být vyřešeny. Vše však záleží na konkrétním nastavení těchto nástrojů a na míře, v jaké budou rodiny s dětmi těchto nástrojů využívat.

1. Metodologie

Jako cíl své práce jsem si určila **analyzovat současný stav služeb péče o děti**.

K dosažení svého cíle jsem si zvolila **metodu evaluačního výzkumu**², kterou jsem přizpůsobila svým možnostem a předpokládanému rozsahu práce. Popis a analýza současného stavu tedy vyústí v hodnocení toho, jak nastavení systému služeb péče o děti koresponduje s cíli rodinné politiky, které se k tomuto systému vztahují.

Evaluační výzkum se skládá z částí

- Analýza jednotlivých typů služeb péče o děti, porovnání jejich slabých a silných stránek
- Analýza vybraných aktérů, identifikace bariér
- Zhodnocení toho, jak se daří dosahovat cílů rodinné politiky, identifikace hlavních trendů
- Zařazení české rodinné politiky

Na základě studia literatury a článků k tématu jsem shromáždila hlavní cíle rodinné politiky vztahující se k péči o předškolní děti. Česká republika za hlavní cíle své rodinné politiky považuje:

1. **Harmonizaci rodinného a pracovního života a s tím související zvyšování společenské prestiže a hodnocení rodičovství**. Současně však je zdůrazňováno, že je nutné zohledňovat **zájmy rodičů ale rovněž i dětí**.

² Definice evaluace podle Borga a Galla: „Evaluace znamená proces posuzování a hodnocení podstaty, hodnoty a ceny zkoumané intervence, nebo objektu s cílem provést určitá rozhodnutí o přijetí, odmítnutí, nebo modifikaci zkoumaného programu nebo objektu na určité úrovni rozhodování.“ (Hendl 2005: 289)

- 1.1. V této oblasti chce MPSV dosáhnout změny v **nazírání zaměstnavatelů** a vůbec celé společnosti na rodičovství a postupného odstranění překážek obtížného sladění pracovního a rodinného života. (Dítě by nemělo být nadále vnímáno jako překážka pracovního uplatnění rodičů)
- 1.2. Důraz je přitom třeba klást na **zachování autonomie rozhodování rodičů** v oblasti rodiny a péče o děti a na podporu realizace principu svobodné volby v oblasti sladění pracovního a rodinného života.
- 1.3. V této souvislosti je třeba **usnadnit návrat rodičů do zaměstnání po skončení mateřské/rodičovské dovolené**, případně usnadnit jejich kontakt se zaměstnáním v průběhu péče o malé děti.

2. Podpora služeb péče o děti a současné ocenění domácí péče. Předpokladem sladění pracovního a rodinného života je podpora služeb péče o děti.

- 2.1. vytvoření a rozšíření nabídky **kvalitních a finančně dostupných** služeb pro rodiče **při respektování zájmu dítěte a svobodné volby rodičů o způsobu zajištění péče o dítě** včetně vytvoření předpokladů a odstranění legislativních překážek rozšíření nabídky těchto služeb,
- 2.2. **(metodická) podpora vzniku netradičních služeb péče o děti založených na individuální péči či na péči v malých kolektivech,**
- 2.3. **V případě, že rodič zvolí osobní péči o dítě, měla být tato péče dostatečně ohodnocena.** (Elfmarková 2006: 8,9; zkráceno autorkou)

U **analýzy aktérů** se zaměřím především na tři znaky: na roli, kterou skupina aktérů v oblasti péče o děti zastává, na hlavní postoje a názory této skupiny aktérů, a na hlavní problémy, které tato skupina aktérů uvádí.

Informace o jednotlivých typech péče i o aktérech jsem získala na základě analýzy dokumentů a sekundární analýzy dat z výzkumů, které vznikly převážně na půdě Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí.

Nejvíce jsem používala údaje z výzkumů Rodina a zaměstnání II: Mladé rodiny (2007), Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnavatelů (2006) a Harmonizace rodiny a zaměstnání – současné možnosti a jejich reflexe u mladé rodičovské generace: Část 3, Postoje a zkušenosti s harmonizací rodiny a zaměstnání rodičů dětí předškolního a mladšího školního věku (2007). Seznam všech použitých výzkumů je uveden v kapitole použitá literatura.

1.1. Výzkumné otázky:

Na základě cílů práce jsem si položila tyto výzkumné otázky:

- Jaké typy služeb péče o děti v současnosti existují?
- Které skupiny rodin využívají které typy služeb?
- Kteří aktéři vystupují v problematice služeb péče o děti?
- Jaké role v této problematice zastávají?
- Jaké jsou jejich postoje a zájmy?
- Jaké jsou hlavní bariéry související s rozvojem služeb péče o děti?
- Jaké jsou trendy v oblasti služeb péče o děti v ČR?
- Jak se daří českému systému péče o děti dosahovat obecných cílů rodinné politiky?
- Jak lze zařadit českou rodinnou politiku v evropském srovnání?

2. Teoretická východiska

Jako hlavní cíle rodinných politik evropských států bývají uváděny cíle dosažení rodové rovnosti v domácnosti i na trhu práce a kvality života dítěte i jedinců (Gornick, Meyers 2003: 236) Opatření k dosažení rodové rovnosti však mohou být mnohdy jiná, než opatření k dosažení kvality života dítěte. Někdy se konkrétní nástroje k dosažení těchto dvou cílů přímo vylučují a záleží na každém státu, který princip ve své rodinné politice upřednostňuje.

Dosažení genderové rovnosti v přístupu k zaměstnání úzce souvisí s umožněním harmonizace pracovního a rodinného života. Tento pohled upřednostňuje zájmy rodičů. Nerovnost mezi rodiči však není jen v oblasti práce, ale také v oblasti péče o děti, proto se zastánci genderové rovnosti zasazují o práva otců na výchovu a péči o děti. Hodnoty a zájmy spojené s harmonizací rodiny a práce odkazují na obecnější principy rovnosti, například na rovnost v rozdělení povinností a šancí jednotlivých členů rodin – mužů a žen. Snahy o dosažení genderové rovnosti v zaměstnání a péči o děti tedy mohli zařadit pod obecnější egalitářský princip. (Mareš 2007 : 23).

Druhý cíl rodinné politiky, dosažení kvality života dětí, je přístupem, který upřednostňuje pohled z perspektivy dětí a jejich potřeb, jejich blaha. Zamlčeným předpokladem tohoto přístupu bývají konzervativní hodnoty rodiny jako základní jednotky společnosti, a zastánci tohoto přístupu usilují o navrácení rodině přirozených funkcí, které byly převzaty sociálním státem. Jde tedy především o roli pečovatelskou, která přísluší především matce, s čímž souvisí i tradiční rozdělení rolí v rodině (Rodinná politika...2005: 7).

2.1. Typologie rodinných politik

Esping-Andersen (Esping-Andersen 1999: 45) definoval dva ideální typy rodinných politik. Modely se liší mírou „defamailizace“, tedy úsilím o nezávislost jednotlivých členů rodiny na sobě. Prvním modelem je familistický model, který stojí na konzervativních hodnotách a tradiční rodinné struktuře, druhý model je de-familistický, usilující o snížení pečovatelských funkcí v rodině. V realitě se však nesetkáváme přímo s těmito dvěma extrémami, konkrétní nastavení rodinné politiky v tom kterém státě bychom spíše mohli zařadit na škálu mezi těmito dvěma extrémami podle toho, zda se kloní spíše k familistickému, nebo de-familistickému principu.

Familistický model stojí na konzervativních křesťanských hodnotách upřednostňujících manželský svazek. Je charakteristický tradičním rozdělením rolí v rodině, tedy muž je považován za živitele rodiny a žena má roli pečovatelskou. Muž má stálé zaměstnání a jeho příjmy jsou dostatečné k tomu, aby celé rodině zajistily dostatečný standart. Sociální zabezpečení členů rodiny je vázáno na příjmy živitele a poměry náhrady dávek sociálního pojištění jsou vysoké.

Vzhledem k pečovatelské roli ženy v tomto modelu nenajdeme podporu institucionální péče o děti do tří let, nebo o staré lidi, a není usnadněn ani přístup k privátním službám tohoto typu. Tento model dobře fungoval v tradičních společnostech, obtížně se však přizpůsobuje současné společnosti, kde je oproti tradičním společnostem vyšší riziko nezaměstnanosti, dochází k častějšímu střídání profesí a instituce rodiny ztrácí svou stabilitu. Ostatní členové rodiny závislí na živiteli tak nemají záruku dostatečné ochrany před sociálními riziky a případný rozpad rodiny působí závislým členům rodiny vážné problémy (Sirovátka 2007: 93).

Sociální stát vznikl jako reakce na proměny rodiny, postupně přebíral přirozené funkce rodiny, aby tak snížil rizika plynoucí z nestability rodin, ale podle některých autorů tento postup vedl k dalšímu rozvolnění rodinných vazeb, a tudíž k vyšší nestabilitě rodiny. (Rodinná politika..2005: 6) Rodinná politika v de-familistickém modelu usiluje o snížení závislosti jednotlivých členů na rodině, a tak ještě více přispívá k rozvolňování těchto vazeb.

De-familistický model je založen na sociálně-demokratických hodnotách. Jeho hlavním principem je snižování závislosti jednotlivých členů na rodině. Nezávislosti na partnerských reciprocitách je možné dosáhnout pouze ve světě práce, proto rodinná politika v tomto modelu usiluje o snižování pečovatelské zátěže rodiny, a to přenesením pečovatelských funkcí na jiné instituce. Proto v tomto modelu najdeme opatření k široké podpoře služeb péče o děti. Snižování závislosti jednotlivých členů na rodině má však dopady v podobě nízké stability párového soužití a oslabení hodnoty rodiny jako takové. (Singly 1999: 38)

S. Leitnerová (Leitner 2003) rozvádí Esping-Andersenovy modelové přístupy a vymezuje čtyři ideální typy rodinných politik podle toho, zda poskytují rodině finanční dávky spojené s péčí o děti v rodině (mateřská a rodičovská dovolená, přídavky na děti), nebo podporují institucionální péči o děti, zejména pak ve věku do tří let.

		De-familizace	
		Silná	Slabá
Familizace	Silná	<i>Volitelný familismus</i>	<i>Explicitní familismus</i>
	Slabá	<i>De-familismus</i>	<i>Implicitní familismus</i>

Zdroj: Leitner (2003: 361)

Volitelný familismus podporuje pečovatelskou funkci rodiny, ale zároveň poskytuje možnost oprostít se od pečovatelských závazků pomocí využívání veřejných nebo soukromých služeb péče o děti. Tuto formu rodinné politiky najdeme v Belgii, Dánsku, Finsku, Francii a Švédsku.

Explicitní familismus oproti tomu podporuje rodiny v péči o své členy, ale neposkytuje žádné alternativy rodinné péče. Zástupci tohoto modelu jsou Rakousko, Německo, Itálie, Lucembursko a Nizozemí.

Implicitní familismus nepodporuje ani péči v rodině, ani mimo rodinu. V tomto režimu pak přirozeně zůstává pečovatelská funkce výhradně na rodině. Tento model funguje v Řecku, Polsku a Španělsku.

De-familismus potom poskytuje služby péče o děti mimo rodinu, ale nijak neoceňuje ani nepodporuje péči o děti v rodině. Tento model najdeme v Irsku a Velké Británii.

Esping-Andersen svou teorii testoval při výzkumu rodinných politik v evropských zemích, jehož výsledky publikoval v roce 2002. T. Sirovátka shrnuje Esping-Andersenovy závěry takto: „*Sociální politika, jež reaguje adekvátně na dlouhodobé sociální trendy včetně nízké fertility a na faktory, které jsou v pozadí, sleduje linii de-familizace. Přitom je pokud možno komplexní: zahrnuje dostupné služby péče o děti, placenou mateřskou a rodičovskou dovolenou – s možností střídání obou partnerů, štedré zajištění při absenci v práci, při nemoci dětí a v neposlední řadě odpovídající aktivní politiku na trhu práce a takovou organizaci zaměstnání, jež umožňuje sladit kariéry členů rodin s péčí o děti.*“ (Sirovátka 2006: 94)

2.2. Genderová rovnost a harmonizace práce a rodiny

Usilování o vyrovnání genderových nerovností je jedním z aktuálních témat v celé

Evropě. Zastánci tohoto přístupu upozorňují na různé šance žen a mužů k dosažení úspěšné kariéry v zaměstnání, a tyto nerovnosti přičítají tomu, že ženy častěji pečují o malé děti a ztrácí tak kontakt s profesí i kvalifikaci. Proto prosazují jednak vyšší zapojení otců do péče o dítě, a jednak opatření, která usnadní kombinaci rodinného a pracovního života.

K uplatňování principu genderové rovnosti a harmonizace práce a rodiny nabádá Evropská unie i jiné nadnárodní organizace. Podle Evropské komise je institucionální péče o děti do tří let nutná k tomu, aby bylo možné:

1. plně využít produktivního potenciálu evropské pracovní síly.
2. je základním předpokladem pro dosažení skutečné rovnosti žen a mužů. *„Ženy totiž nadále nesou většinu odpovědnosti za péči o děti. Přitom ženy se ve srovnání s muži neustále setkávají s nepříznivými rozdíly, pokud jde o zaměstnanost, nezaměstnanost, a mzdy.“* (Špidla 13.3.2007)
3. Institucionální péče o děti může také pomoci řešit demografický problém klesající porodnosti. Dostupná institucionální péče je jedním z faktorů při rozhodování žen a mužů o tom, kolik dětí chtějí mít. *„Je-li zajištěna cenově přijatelná, dostupná a kvalitní péče o děti, není větší počet dětí překážkou účasti na trhu práce.“* (Špidla, 13.3. 2007)³

Evropská rada se vzhledem k očekávaným pozitivním efektům zaměstnanosti žen na zasedání v Barceloně usnesla, že členské státy by měly usilovat o to, aby do roku 2010

³ V evropském srovnání se ukazuje, že právě státy s nejvyšší zaměstnaností žen a s nejvyšším podílem dětí mladších tří let v institucích denní péče o děti mají také relativně vysokou plodnost. Naopak *„(...)v těch státech, v nichž je kombinování pracovního a rodinného života obtížné a mateřství znamená výrazné omezení participace žen na trhu práce, tam rodiče počet svých dětí výrazným způsobem omezují a plodnost dlouhodobě zůstává na velmi nízké úrovni.“* (Hašková 31.10.2007)

byly schopny poskytovat péči pro nejméně 90 % dětí ve věku od tří let do věku povinné školní docházky a pro nejméně 33 % dětí mladších tří let⁴ s cílem odstranit překážky pro zapojení žen na trhu práce (Hašková 31.10.2007). Evropská komise členským státům nabízí, aby formou programů spolufinancovaných ze strukturálních fondů plně využily možnosti, které jim nabízí politika soudržnosti, k prosazování rovnosti žen a mužů, včetně zlepšení přístupu k cenově přijatelné péči o děti.

„Komise se domnívá, že péče o děti by měla být vnímána jako zásadní součást uceleného přístupu ke sladění pracovního a soukromého života. Muži by měli být podporováni v tom, aby se rovným dílem ujali svých povinností v rodinném životě. V tomto ohledu by měly pomoci zejména pobídky k využívání nároků na dovolenou a rozvoj inovačních a přizpůsobivých rozvrhů pracovní doby. Řešit by se měla i potřeba služeb souvisejících s péčí o děti ve školním věku a s péčí o další závislé osoby.“ (Špidla, 13.3. 2007)

3.1. Potřeby dětí a hodnota rodiny

Ze strany potřeb dětí a jejich blaha je zaměstnanost žen v prvních letech života dítěte chápána jako pozitivní z hlediska vyšších příjmů v rodině (Šlechtová 2007: 150). Se zaměstnaností žen souvisí institucionální péče v mateřských školkách či jeslích. Ta je vnímána pozitivně s ohledem na rozvoj kognitivních funkcí dětí, který je předpokladem k úspěšnému vstupu do základní školy, potažmo k celoživotnímu úspěchu. Docházka do mateřské školy může také působit preventivně proti sociálnímu vyloučení dětí, a může

⁴ Problémem je však nejasná definice denní péče o děti do tří let. „Může se jednat pouze o zařízení denní péče o předškolní děti nebo také o další finančně podporované instituce nerodinné denní péče o předškolní děti nebo o jakékoliv finančně podporované instituce denní péče o předškolní děti. V případě zahrnutí instituce finančně podporované rodičovské dovolené Česká republika podobně jako naprostá většina států Evropy „barcelonské“ pokrytí dětí mladších tří let jakoukoliv finančně podporovanou institucionální formou denní péče o děti splňuje.“ (Hašková 31.10.2007)

snížit nevhody dětí ze sociálně slabšího prostředí (Šlechtová 2007: 154).

3.1.1. Potřeba být s rodičem

Pokud se však zaměříme na emocionální potřeby malých dětí, zejména v prvních letech života, lékařské výzkumy z 60. let (Langmeier, Matějček 1974) poukazují na nebezpečí vzniku psychické deprivace při častém dlouhodobém pobytu v zařízeních kolektivní péče v raném věku (záleží však na délce pobytu v institucionální péči, kvalitě této péče, a věku dítěte)⁵. Pod vlivem těchto výzkumů i laická veřejnost zastává názor, že je pro malé děti nejprospěšnější být celodenně s rodičem, protože role rodiny pro dítě není plně nahraditelná jinou formou péče. Podle výzkumu Rodina a zaměstnání přes 50 % české populace uvádí, že když matka dítěte ve věku do 6 let pracuje, dítě tím strádá (Tabulka č. 7). Tento všeobecně rozšířený názor je zřejmě příčinou širokého využívání instituce rodičovské dovolené a minimálního počtu dětí v jeslích.

Proti institucionální péči o děti hovoří poznatky o vývoji dítěte, například, že dítě do tří let věku si většinou ještě nedokáže hrát s ostatními dětmi, ale jen samo. Vyžaduje tak více pozornosti, a proto je pro něj nejvhodnější péče jednou milující osobou, která s ním individuálně pracuje a rozvíjí jeho slabé stránky. Od konce 80. let převažuje lékařský přístup i v českém systému rodinné politiky, kdy rodiče dětí tohoto věku jsou pobízeni k celodenní péči o dítě formou dlouhé rodičovské dovolené, a také absencí dotací pro jesle a jim podobná zařízení.

V západoevropských státech je argument potřeb dítěte uplatňován do 1 roku věku dítěte (Gornick, Meyers 2003: 243). U dětí starších jednoho roku však převažuje názor, že pro

⁵ Tyto výzkumy se však týkaly především dětí v dětských domovech, resp. kojeneckých ústavech, a dětí které pobývaly v jeslích v tzv. internátní péči.

dítě je kolektivní péče jedině prospěšná a naopak pomáhá v jeho rozvoji. Expertní zpráva OECD (OECD Country Note 2000: 32) proto Českou republiku kritizuje pro malý počet jeslí a zdůrazňuje, že tato péče negativně neovlivňuje zdravý rozvoj dítěte a je srovnatelná s péčí o dítě v rodině. Pro řadu dětí může být pobyt v jeslích dokonce vhodnější, zejména pro děti ze sociokulturně znevýhodněných rodin. Ty mohou pobyt v jeslích jen získat, protože se zde setkají s vrstevníky a dospělými, mají zde možnost zajímavého programu, který rozvíjí jejich schopnosti, a také zde dostanou zdravou a vyváženou stravu. Experti upozorňují, že neochota participovat na výchově, vzdělávání a péči o děti do tří let může ve svém důsledku vést k pozdní identifikaci vad a poruch dětí a tyto děti mohou být ochuzeny o možnost odpovídající péče a podpory v co nejučtější věku (OECD Country Note 2000: 20, 28).

Většina výzkumů se však zabývá především kognitivním rozvojem předškolních dětí, který je jistě nesporný. Rychlý kognitivní rozvoj dítěte je spojován s jeho pozdějším úspěchem ve škole, v zaměstnání a v celém životě. Tento přístup je v podstatě pohledem na dítě jako na investici sociálního státu, ze které vznikne nový občan přispívající do státního rozpočtu. Ve výzkumech však bývá marginalizován psychosociální rozvoj dítěte navštěvujícího zařízení péče o děti (Šlechtová 2006: 145,158).

Koncept blaha dětí úzce souvisí s konzervativními rodinnými hodnotami. Podle zastánců psychoanalýzy je k zajištění zdravého socializačního prostředí potřeba, aby dítě vyrůstalo v nukleární rodině s tradičním rozdělením rolí. Občanský institut, který sdružuje různé nestátní organizace prosazující zájmy rodin, upozorňuje na nenahraditelnost rodinné péče pro děti do tří let. Rodině by podle nich mělo být umožněno vykonávat její přirozené funkce (jako je např. péče o děti), a rodinná politika by měla usilovat o vnitřní soudržnost rodiny. Opatření k dosažení genderové rovnosti naopak často rodinné vztahy oslabují

(Šlechtová 2007: 151). Zastánci tohoto přístupu tedy usilují o docenění rodičovské péče zejména finančními nástroji, aby došlo nejen ke kompenzaci nákladů na výchovu dětí, ale i k ocenění osobní rodičovské péče, protože je to zaměstnání stejně náročné, jako každé jiné. (Rodinná politika... 2005: 8)

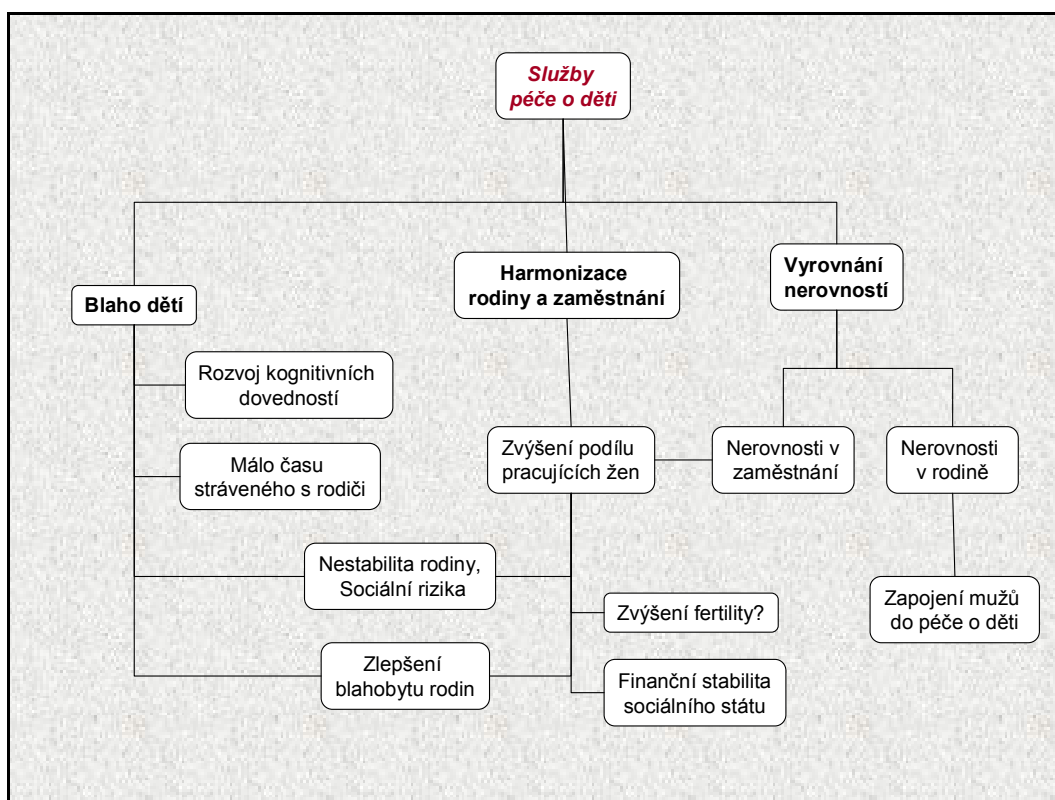
3.1.2. Eliminace sociokulturních nerovností

Předškolní výchova může efektivně napomáhat eliminaci sociokulturních nerovností. K tomu je však potřebná dobrá dostupnost předškolních zařízení, „*zejména pak co se týče dětí ze sociálně slabých a sociokulturně znevýhodněných rodin, jejichž rodiče nemají zájem o předškolní vzdělávání svých dětí a děti z vlastní vůle do předškolních zařízení neposílají. Se zřetelem k zajištění všeobecné dostupnosti doporučují experti zrušit omezení předškolního vzdělávání na děti, jejichž matky jsou na mateřské dovolené.*“ (OECD Country note 2000: 27,16; překlad Národní zpráva o stavu...)

V následujícím diagramu shrnuji tři úhly pohledu na služby péče o děti (blaho dětí, harmonizace rodiny a zaměstnání a vyrovnání nerovností). Institucionální péče má podle konceptu blaha dětí pozitivní dopad na rozvoj kognitivních dovedností dítěte, a související zaměstnanost obou rodičů zvyšuje blahobyt rodin. Zápornými stránkami institucionální péče však může být nedostatek času, který dítě tráví s rodiči (vše je však otázkou míry a věku dítěte). Ve společnostech, kde je vysoká zaměstnanost mužů i žen, se rovněž častěji setkáváme s celkovou nestabilitou rodinného soužití, které může mít na dítě také negativní efekt.

Opatření k harmonizaci práce a rodiny, tedy například zavedení dostupných služeb péče o děti, vedou zpravidla ke zvýšení zaměstnanosti žen. V dlouhodobém měřítku se očekává,

že vysoká zaměstnanost žen povede ke snížení genderových nerovností v zaměstnání, k finanční stabilitě sociálního státu, a ke zvýšení blahobytu rodin. Země s vysokou zaměstnaností žen vykazují také vyšší míry plodnosti, takové důsledky zvýšení zaměstnanosti žen jsou však velmi nejisté. Jedním z důsledků vysoké zaměstnanosti žen je však i vysoká nestabilita párového soužití a vznik různých sociálních rizik.



4. Modely rodinného chování a názory na služby péče o děti za socialismu

Porozumění historickému vývoji služeb péče o děti je důležité pro lepší pochopení současné situace v dostupnosti, kvalitě a míře využívání služeb péče o děti. Historická zkušenost starších generací s předškolními zařízeními spoluutváří postoje mladých rodičů

k institucím péče o děti a mladí rodiče mají často také reálnou zkušenost s těmito zařízeními ze svého dětství.

V české společnosti se během období socialismu silně zakořenily některé představy o rodinném uspořádání. Jde především o **model přerušované pracovní kariéry ženy a nepřerušované kariéry muže** (Hašková 2007: 12), dále ukotvení modelu, kdy **žena jak pracuje, tak obstarává domácnost a péči o děti** (Hašková 2007: 12). V poslední době se však zvláště mezi mladými rodinami objevuje častější zapojení otců do prací v domácnosti i péče o děti, jejich role je zvýrazněna i možností nastoupení na rodičovskou dovolenou či pobíráním příspěvku při ošetřování člena rodiny, i když tyto zatím nejsou ze strany otců příliš využívány.

Třetím pozůstatkem socialismu je potom **dvoupříjmový model rodiny** (Mareš 2007: 31). V českých podmínkách je zejména u nízkopříjmových, ale i středněpříjmových rodin s dětmi dvojitý příjem v rodině nutností.

Pokud jde o vztah k předškolní péči o děti, všeobecně je přijímáno **rozdělení předškolních zařízení na méně oblíbené jesle pro děti do tří let a oblíbené mateřské školky** (Hašková 2007: 12). Neoblíbenost jeslí je zřejmě spojena se zkušenostmi vysoké nemocnosti dětí, pocitem, že se jedná o zdravotnické zařízení (lékařská péče dětských sester) a obavami ze sociální deprivace dítěte. Školky jsou oproti tomu spojovány s dětskými herními skupinami a přípravou na vstup do školy. Třetí rok života je tedy chápán jako přechod od převážně rodinné péče péči převážně kolektivní.

Socialistický režim zanechal velké dopady také v názorech lidí. Ve výzkumech veřejného mínění se stále setkáváme s rozšířeným názorem, že stát má rodiny štědře podporovat (RZ 2007: 77).

4.1. Vývoj služeb péče o děti v 90. letech

V 90. letech pokračoval proces snižování počtu zařízení předškolní péče, který začal již v 80. letech. Zanikly instituce dětských útulků a společných zařízení jeslí a mateřských škol. Vymizela také téměř všechna zařízení zřizovaná podniky a družstvy.

Pokles počtu zařízení je způsoben především prudkým poklesem porodnosti během celého období 90. let.⁶ Snižování počtu jeslí probíhalo velmi rychle, což bylo dáno i tím, že po roce 1989 už netvoří součást školských zařízení a byla odstraněna i státní finanční podpora jeslí, takže jejich provoz je hrazen zřizovatelem, potažmo klienty. Malý zájem o využívání těchto služeb souvisí zejména prodloužením rodičovské dovolené do tří let věku dítěte koncem 80. let. Dalším faktorem, který měl vliv na malé využívání jeslí je změna hodnotové orientace s ohledem na zájem dítěte (HRZ 2007: 86).

Nízké počty jeslí vedly k tomu, že se radikálně snížila dostupnost těchto zařízení. Pokles v počtu mateřských škol byl daleko pozvolnější a v podstatě odpovídal úbytku dětí v jednotlivých ročnících.

Po roce 1989 se otevírá možnost zapojení komerčních subjektů do péče o děti. Počet soukromých mateřských škol v průběhu devadesátých let kolísal, maxima dosáhl ve školním roce 1995/96, kdy jich bylo 105. V posledních několika letech se počet soukromých zařízení péče o děti ustálil na 70-80. Do péče o předškolní děti se zapojily i církve, které provozují 21 školek (Kuchařová, Svobodová 2006: 12).

⁶ Mezi lety 1989 a 1999 poklesla porodnost z 1,9 na 1,1

5. Současná situace služeb péče o děti

V následující části je výčet hlavních současných typů služeb péče o děti. Ke každé variantě uvádím její hlavní silné a slabé stránky podle kategorií zmíněných v metodologické části. Dále ke každé variantě uvádím předpokládanou cílovou skupinu rodičů.

5.1. *Péče o děti do tří let*

V současnosti najdeme v Čechách jen 54 jeslí (Kuchařová, Svobodová 2006: 9, rok 2005), z nichž většina je soukromých a nacházejí se jen ve větších městech. Nejčastěji se jedná o mikrojesle⁷ a další dětská zařízení (kombinace dětských center, stacionářů a jeslí). Poplatky za jesle se pohybují mezi 2000-7500 měsíčně (Kuchařová, Svobodová 2006: 9). Vysoké rozpětí poplatků je dáno tím, že některá zařízení jsou z velké části dotována ze strany obce či podniku, při kterém vznikla. Většina jeslí udává cenu za den, takže při zkrácené docházce hradí rodiče jen část.

Jesle navštěvuje jen 0,5 % dětí do 3 let věku. Poptávka převyšuje nabídku, a situace je částečně řešena navyšováním podílu dětí mladších tří let ve školkách. Jejich počet stoupl od 80. let ze 3 % na dnešních 9 % z celkového počtu dětí ve věku do tří let (tj. 26 % dětí od 2 do 3 let). V jeslích připadá na jednoho pečovatele zhruba 6 dětí. Nejvíce jeslí je v Praze (9), Ústeckém (10) a Zlínském kraji (7). (Kuchařová, Svobodová 2006: 10,11)

Ministerstvo práce a sociálních věcí uvádí na svých stránkách tyto tři typy péče o děti do

⁷ Mikrojesle mohou vznikat tam, kde je nedostatek míst v jeslích, nebo nebylo možné jesle zřídit a nemohlo být tak vyhověno žádosti rodičů o přijetí dítěte do jeslí. Zřizují se pro 3 až 5 dětí, jejich zřizovatelem může být obec nebo družstvo. Péče o děti probíhá v domácnosti pečovatelky, pro provoz mikrojeslí platí obdobně předpisy o provozu jeslí. Náklady na jejich provoz hradí ze svých prostředků zřizovatel, na provoz také částečně přispívají rodiče dítěte, a to ve výši, kterou stanoví provozovatel. (Aperio 2006: 18)

tří let (www.mpsv.cz):

5.1.1. Zdravotnická zařízení typu jesle

Zřizovateli jeslí jsou obce, které je zřizují zcela podle svého uvážení a potřeb území. Veškerý provoz jeslí je hrazen z rozpočtu zřizovatele. Vzhledem k velmi nákladnému provozu je proto dnes jeslí minimum.

5.1.2. Soukromá zařízení

Tato zařízení vznikají na základě živnosti "Péče o dítě do tří let v denním režimu" (dle z.č. 455/1991 Sb.). Poplatek za umístění dítěte do těchto zařízení je stanoven na komerční bázi jejím poskytovatelem. Náklady na jedno dítě ve školce jsou zhruba 12000 Kč (Benešová 31. 7. 2007) a pokud zařízení není podporováno ze strany obce, nebo podniku, rodiče hradí celou tuto částku. Do této kategorie patří soukromé jesle a mikrojesle. Zřizovatelé musí v takových zařízeních zajistit personál se zdravotnickou kvalifikací (podmínky pro provoz jsou stejné, jako u obecních jeslí).

V oblasti péče o děti mladší tří let jsou velkou nevýhodou velmi vysoké náklady. Provoz jeslí je natolik nákladný, že si je obce většinou nemohu dovolit. Jesle využívají především rodiče, kteří pracují na plný úvazek, při využívání jeslí na více než 5 dní měsíčně však ztrácejí nárok na rodičovský příspěvek. Většina jeslí proto nabízí i docházku právě na těchto pět dní, čehož využívají především rodiče pracující na částečné úvazky. Je však diskutabilní, zda je jeselská péče o děti jen na pět dní vhodná. Podle J. Schneidera je tato zkrácená varianta pro děti nejhorším řešením, protože si za tak krátkou dobu nestačí na jesle zvyknout (Wichterlová 9.1.2008).

Služeb jeslí využívají především rodiny, ve kterých rodič musí kvůli špatné finanční

situaci nastoupit co nejdříve do práce, a které nemají např. možnost zajistit péči prarodičů (péče příbuzných je stále upřednostňována před péčí institucionální). Další skupinou rodičů jsou ti, kdo nenastupují na rodičovskou dovolenou, a již po skončení mateřské dovolené se vrací do zaměstnání. Výhodou jeslí je především odborná péče a záruka kontroly kvality ze strany ministerstva zdravotnictví. Příležitostí ke zpřístupnění této péče je umožnění docházky na 5 dní v měsíci ve většině zařízení.

Jesle nemohou nabídnout individuální péči o dítě a rozvíjení jeho slabých stránek. K tomu by bylo potřeba zajistit jednu stálou osobu, která se dítěti dostatečně věnuje, ale v jeslích to není možné, protože na jednoho pečovatele připadá průměrně 6 dětí (Kuchařová, Svobodová 2006: 10). Zásadní nevýhodou jeselské péče je její špatná dostupnost pro většinu rodin (Kuchařová, Svobodová 2006: 30), a v některých zařízeních také vysoké poplatky za pobyt. Nízké využití jeslí je dáno preferencí rodičovské péče v tomto období života dítěte, a také předsudky vůči institucionální péči o děti dané historickou zkušeností, kdy se péče v jeslích omezovala na zajištění zdravotní péče (Wagnerová 2007:8). Jeselská péče většinou nenabízí možnost potřeby krátkodobého hlídání dítěte. Při časté celodenní péči v jeslích u dětí do tří let věku může vzniknout riziko nepříznivého psychosociálního vývoje dítěte (Šturma 23. 11. 2007), ale záleží na mnoha faktorech, jako je věk dítěte, délka pobytu a pod.

5.1.3. Služby typu "baby-sitting"

Tyto služby jsou poskytovány na základě volné živnosti "Poskytování služeb pro rodinu a domácnost" (dle zákona č. 455/1991 Sb.). Obsahová náplň živnosti je zejména specifikována jako zajišťování chodu domácnosti, individuální péče o děti nad tři roky věku v rodinách, příležitostné krátkodobé hlídání dětí, včetně dětí do tří let věku, obsahem

živnosti však není péče o děti do tří let věku v denním režimu. Poplatek za službu je stanoven na komerční bázi jejím poskytovatelem.

Provozovatel této živnosti nemusí plnit podmínky provozu uvedené ve vyhlášce o předškolním vzdělávání, musí jen dodržovat obecné hygienické normy. Služba individuálního hlídání dětí by měla být provozována jen s tímto živnostenským oprávněním, mnoho rodin však využívá hlídání dětí za úhradu mimo legislativní rámec. Nejčastěji bývají chůvami mladé dívky a studentky, nebo starší ženy.

Podle výzkumu Rodina a zaměstnání (Tabulka č. 1) využívá hlídání dětí najatou osobou (ať už s živností, nebo bez ní) 0,5-3 % žen v závislosti na stáří dítěte. U dětí od 2 do 3 let není o tuto službu téměř vůbec žádný zájem, ale u dětí ve věku 3 až 4 roky o ni má zájem 3-5 % rodin. (Tabulky č. 1,2) Skutečné využívání této služby je však o něco nižší. Větší oblibu mají mateřská centra. Ta však jsou využívána jak na hlídání dětí, tak na společné setkávání rodičů i dětí s jinými rodinami, proto tato informace nevyovídá o využívání služeb péče o děti.

Služby typu baby-sitting jsou využívány především ke krátkodobému příležitostnému hlídání dětí, využívají je spíše bohatší rodiny, protože jsou poměrně finančně náročné. Kladem tohoto typu péče o děti je především individuální péče o dítě ve známém prostředí, proto jsou tyto služby považovány za nejvhodnější alternativu rodičovské péče. Výhodou je také flexibilita v časovém uspořádání. Nevýhodou je již zmíněná finanční náročnost a možná neodbornost pečovatелů. Rizikovou oblastí je proto kvalita péče o dítě a bezpečnost dětí při vzniku nečekané situace. Tento typ péče neřeší potřebu každodenního hlídání. Prostorová dostupnost se velmi liší, a nejlepší je zřejmě ve velkých městech.

5.2. Péče o děti starší tří let

Školek je v současnosti 4834, z toho 98,4 % je zřizováno obcemi, 1,2 % je soukromých a 0,4 % církevních (Kuchařová, Svobodová 2006: 12). Nejvíce školek má zapsáno méně než 50 dětí, což ukazuje na to, že většina z nich je v menších obcích. Od roku 2004 mohou mít třídy v MŠ až 24 dětí. Počet dětí na jednu učitelku se od konce 80. let udržuje na počtu 12,4 dětí, v tomto směru se kvalita služeb v mateřských školách nezměnila (Kuchařová, Svobodová 2006: 13).

Nejvyšší účast v mateřských školkách je u pětiletých (96,3 %) a čtyřletých dětí (90,4 %). Ze všech tříletých dětí chodí do školek 75 % dětí. Celkově ze všech dětí od 3 do 6 let tedy navštěvuje školku 85 % dětí. Ve školkách najdeme také čtvrtinu dětí starších pěti let (23,3 %) a stejný podíl dětí od dvou do tří let (25,5 %). Většina školek je v celodenním provozu, a také většina dětí navštěvuje školku každý den (86 %). (údaje za rok 2005/2006, Kuchařová, Svobodová 2006: 17)

Pokles úspěšnosti přijetí do MŠ je v posledních letech vysoký, což může být způsobeno několika důvody:

1. nárůstem zájemců o umístění dítěte do školky jen na část dne / několik dní v měsíci.

Od 1.1.2006 mohou rodiče umístit dítě starší tří let do zařízení péče o děti nejvýše na 4 hodiny denně, aby jim zůstal zachován nárok na rodičovský příspěvek (do 1.1.2006 to bylo jen na 5 dní v měsíci).⁸

⁸ Podle výzkumu Zaměstnání a péče o děti této možnosti nevyužívalo 46 % respondentek, které tuto možnost měly. V té době však neexistovala možnost posílat dítě starší 3 let do školky na 4 hodiny denně. Bohužel neznáme příčiny nízkého využívání, nejspíše respondentky využívají služeb babiček či jiných příbuzných, nemají možnost najít zaměstnání v daném časovém rozsahu, nebo se k nim nedostala informace o změně pravidel. (ZPD: 46)

2. tím, že se zvyšují celkové počty žadatelů. V posledních letech dochází k mírnému nárůstu porodnosti. Přitom počty žadatelů budou v nejbližších letech pravděpodobně narůstat, protože dorostly do rodičovského věku početné ročníky přelomu 70. a 80. let.
3. nebo zvýšením počtu dětí ve věku 5 a více let ve školkách. Od 1. 1. 2005 mohou děti příslušného věku navštěvovat poslední rok mateřské školy před nástupem povinné školní docházky bezplatně, a většina dětí ve věku těsně před zahájením povinné školní docházky bývá přijata (Rychlá šetření 2006: 16). V prvním roce platnosti tohoto zákona došlo ke snížení počtu dětí do tří let ve školkách o 0,2 procentního bodu a u 3-4 letých dětí o 0,6 procentních bodů (Kuchařová, Svobodová 2006: 23)

Při výběru dětí, které budou přijaty, si školky mohou stanovit vlastní kritéria. Většinou je zohledňováno trvalé bydliště na území obce nebo městské části (54 %), pracovní poměr obou rodičů (42 %), docházka sourozence do stejné MŠ (37 %) a požadovaná délka docházky - počet hodin denně, dní v měsíci (25 %) (Rychlá šetření 2006: 11).

Kromě mateřských škol zřízených státem, obcí, krajem, nebo svazkem obcí mohou rodiče využívat ještě jiné typy služeb péče o děti. Jedná se o (www.mpsv.cz):

5.2.1. Mateřské školy veřejné, soukromé a církevní

Požadavky na provoz soukromých MŠ jsou stejné jako u „státních“ MŠ, řídí se podle školského zákona č. 561/2004 a jsou tedy povinny řídit se vyhláškou č. 14/2005 Sb. O předškolním vzdělávání. Tato zařízení jsou zahrnuta do sítě škol, školských a předškolních zařízení.

Soukromé i veřejné školky mají podobné přednosti a nedostatky, proto je budu posuzovat společně. Oba typy využívají především matky pracující na plný, nebo částečný úvazek. V malé míře tyto služby využívají i matky na rodičovské dovolené, ale mnohdy

nemají tuto možnost, protože místní školka neumožňuje zkrácenou docházku, nepřijímá děti mladší tří let, nebo dává přednost dětem z rodin, kde jsou oba rodiče zaměstnaní.

Výhodou mateřských škol je jejich prostorová dostupnost pro většinu rodin, dále vysoká finanční dostupnost (i soukromé MŠ mohou dostávat dotace od krajů), dále záruka kvalitního vzdělávání a bezpečnosti, a záruka kontroly těchto zařízení (školní inspekce, hygienické kontroly). Výhodou oproti individuální péči je kontakt dítěte s vrstevníky. Školky mohou také sloužit jako nástroj k eliminaci sociokulturních rozdílů mezi dětmi. Nespornou výhodou jsou dobré zkušenosti rodičů s tímto typem péče i převládající společenské klima, ve kterém jsou socializace a vzdělávání dítěte ve školkovém věku považovány za důležité. Příležitostí ke zlepšení služeb MŠ je častější možnost docházky dítěte na část dne, a také upuštění od kritérií pro přijímání dětí, které by umožnilo docházku dětí mladší tří let, nebo docházku dětí z rodin, kde je matka na další mateřské či rodičovské dovolené.

Nevýhodou MŠ je nemožnost individuálního přístupu k dětem a absence domácího prostředí, které dítě zná. Mateřské školky nejsou řešením při potřebě příležitostného krátkodobého hlídání. Nevýhodou soukromých školek pak bývá vyšší příspěvek na pobyt dítěte ve školce, a výhodou naopak může být pestřejší program a někdy i kvalitnější péče o méně dětí.

5.2.2. Mimoškolní výchova a vzdělávání

Jedná se o soukromá zařízení provozovaná jako volná živnost podle zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání. Tato zařízení nejsou zahrnuta do sítě škol, školských a předškolních zařízení. Požadavky na provoz jsou stejné jako u veřejných MŠ, zařízení jsou tedy povinna řídit se vyhláškou č. 14/2005 Sb. O předškolním vzdělávání.

Tato zařízení fungují podobně jako školky, ale program je uzpůsoben spíše krátkodobému hlídání, a tak částečně pokrývají poptávku po těchto službách. Jejich výhodou je obvykle nižší počet dětí, než ve školce, a tudíž větší možnost individuálního přístupu. Další výhodou bývá pestrý zájmový program. Nevýhodou je pak především cena, protože tato zařízení většinou nedostávají žádné dotace.

5.2.3. Služby typu "baby-sitting"

Tyto služby zahrnují také péči o děti mladší tří let. Jejich popis, přednosti a nevýhody jsou proto uvedeny již v kapitole Péče o děti do tří let.

5.2.4. Vzájemné hlídání dětí

Tato forma péče o děti zatím nemá zákonnou podobu, ale v současnosti se projednává návrh zákona o této formě hlídání dětí (Nejezchlebová 9.5.2008). Vzájemné hlídání dětí využívá 1-4 % rodin (Tabulka č. 1). Jako ideální způsob péče o dítě je považují rodiče zejména u dětí ve věku 3-4 roky, a to 8 % matek z úplných rodin a 12 % matek z neúplných rodin (Tabulka č. 2). Není však jasné, zda se tím myslí bezplatné hlídání, kdy se rodiče z různých rodin v hlídání střídají podle potřeb, nebo zda jde o hlídání za úplatu. Druhá možnost je podobná navrhovanému opatření vzájemné rodičovské výpomoci. (viz níže)

5.3. ***Shrnutí současných možností péče o děti***

Možnosti institucionální péče o děti jsou velmi rozdílné podle stáří dítěte. Zatímco pro děti ve věku 3-6 let je dostupná hustá síť mateřských škol, i soukromých zařízení, pro děti mladší tří let je takových zařízení minimum. Důvodem jsou především vysoké náklady na provoz takových zařízení, a také malý zájem rodičů. Institucionální péče v jeslích také není

nejvhodnější alternativou rodičovské péče pro takto staré děti, lepší je péče individuální, nebo v malých kolektivech. Proto podle mého názoru nemá smysl v současné situaci podporovat obnovu sítě jeslí. Péče o děti do tří let by měla jít cestou podpory individuální péče a péče v malých kolektivech, jako jsou mikrojesle, nebo vzájemné hlídání rodiči. MPSV zatím navrhuje vznik vzájemné rodičovské výpomoci (Nejezchlebová 9.5.2008).

V dubnu 2008 byl schválen návrh zákona⁹, který umožňuje vstup do MŠ již dětem od dvou let. Tím by se mohl vyřešit problém nedostupnosti jeslí, většina matek totiž chce začít pracovat nejdříve po dovršení dvou let dítěte (do 2 let je to pouhých 5 % - Tabulka č. 3). Výhodou by bylo i to, že péče o děti ve školkách je méně nákladná, než péče v jeslích, kde je příčinou vysoké ceny zejména nutnost zdravotního dozoru. Předpokladem pro skutečnou realizaci tohoto opatření však je zvýšení kapacit či vznik školky v oblastech s nejvyšší poptávkou, a ochota školek přijímat děti již od dvou let. Zástupci Asociace předškolní výchovy již teď upozorňují, že dvouleté děti nemusí být vždy schopné zvládnout školkový režim, a že péče o více dvouletých dětí ve třídě vyžaduje dozor více učitelek. (Šteflová 2007)

Dostupnost mateřských škol je velmi dobrá, na problémy s nedostatečným počtem předškolních zařízení si stěžuje 17 % rodičů, a 19 % uvádí, že musí čekat na uvolnění místa ve školce (Valentová 2006: 177). Mateřské školky by neměly být dostupné jen pro rodiny, kde oba rodiče pracují, ale měly by nabízet i částečnou docházku dětí pro rodiny, ve kterých je jeden rodič na rodičovské dovolené a příležitostně pracuje (Kuchařová, Svobodová 2006: 39). Pro mnoho rodičů jsou problémem kritéria, která si školky stanovují pro přijímání nových dětí. Kuchařová popisuje, že pro mnoho matek mohou kritéria pro přijetí do školky představovat až nepřekonatelnou bariéru: „*Někdy nastává matkám*

⁹ Zákon č. 130/2008 Sb.

problém typu „co bylo dříve, slepice nebo vejce“ – jak si mají domluvit nástup do zaměstnání bez jistoty přijetí dítěte do MŠ nebo přesvědčit vedení MŠ, že mají závazně slíbené pracovní místo. Věc je dále komplikovaná tím, že do školek se převážně nastupuje k 1. září (matka má ale např. šanci nastoupit od října). Zdánlivě objektivní kritérium se v individuálních případech jeví jako neřešitelná bariéra a v tomto smyslu jako diskriminující.“ (Kuchařová, Svobodová 2006: 23) Po změně zákona budou moci do MŠ být přijímány děti již od dvou let věku. Proto by bylo vhodné, aby většina mateřských škol vypustila kritérium tří let pro vstup do MŠ.

5.4. Nově schválené úpravy v oblasti péče o děti

MPSV chce rozlišovat způsoby péče o děti, kdy je pečováno jen o několik dětí, od větších zařízení. V tom prvním případě podle něj není nutné příliš tvrdě trvat na různých kvalifikačních kritériích, zákonných předpisech apod. Proto chce podporovat rozvoj různých zařízení tohoto typu od mikroškolek až po akreditované poskytovatele vzájemné rodičovské výpomoci (Wichterlová 2007a).

5.4.1. Usnadnění péče o děti do tří let

V dubnu 2008 byla schválena novela živnostenského zákona¹⁰, která upravuje podmínky služeb péče o děti do tří let. Především posouvá věkovou hranici pro vstup do MŠ na dva roky věku dítěte (Wichterlová 2007a). V současnosti dochází do mateřských školek čtvrtina dětí mezi druhým a třetím rokem, takže tento návrh v podstatě uzákoňuje již běžnou praxi. Tato změna je žádoucí zejména vzhledem k možnosti čerpání zkrácené

¹⁰ Zákon č. 130/2008 Sb.

rodičovské dovolené jen na dva roky. Je to posun k usnadnění péče o děti do tří let, ale vzhledem k pravděpodobně nedostačující kapacitě mateřských školek je diskutabilní, nakolik bude toto opatření vyžíváno.

Názory na snížení věku pro vstup do mateřských škol se však liší. L. Šprachtová z Asociace předškolního vzdělávání pro Učitelství noviny uvádí: *„Zejména vesnické mateřské školy, které ještě netlačí nadbytek zájemců o místo, se snaží rodičům vycházet vstříc. Nemůžeme požadavek zcela odmítat, ale ani z něho nemůžeme udělat pravidlo. Pokud jsou jinde v Evropě v mateřské škole i děti mladší tří let, bývá to malá skupina oddělená od provozu mateřské školy, kde o děti pečují více dospělých.“* (Šteflová 2007)

Další úpravou v péči o děti do tří (resp. dvou) let věku je rozšíření skupiny odborných kvalifikací, které jsou vyžadovány při péči o děti do tří let. Péče o takto malé děti zůstává v rukách zdravotnických povolání (všeobecné sestry, zdravotnický asistent, ošetřovatel...), ale je zde možná i odborná způsobilost k výkonu povolání sociálního pracovníka nebo pracovníka v sociálních službách.

V navrhované úpravě již jesle nebudou řazeny mezi zdravotnická zařízení, a že tato péče bude nadále pouze vázanou živností „Péče o dítě do tří let v denním režimu“, „Mimoškolní výchova a vzdělávání“ nebo živností „Poskytování služeb pro rodinu a domácnost“. Poměrně náročné požadavky na prostor a zařízení provozoven péče o děti, které jsou stanoveny zejména vyhláškou č. 410/2005 Sb. neplatí pro provozovny živnosti „Poskytování služeb pro rodinu a domácnost“, ale pro ostatní živnosti zůstávají závazné.

5.4.2. Umožnění vzniku alternativních služeb péče o děti

Alternativní služby péče o děti by měly vznikat především v soukromém sektoru.

Vzájemná rodičovská výpomoc

Prvním typem netradičních služeb péče o děti je vzájemná rodičovská výpomoc. „*Rodič, který sám celodenně řádně pečuje o své vlastní děti do 6 let věku, by mohl hlídat až čtyři další děti s platbou maximálně 5 000 korun, ale na smluvním základě. Vzhledem k tomu, že takový rodič je státní pojištěnec z hlediska zdravotního pojištění, neplatil by zdravotní ani sociální pojištění. Jednalo by se o dobu vyloučenou a z hlediska sociálního pojištění by platil pouze daň.*“ (Wichterlová 2007a). Rodič by přitom o děti nemusel pečovat jen v domácnosti, ale péči o děti by mohl vykonávat v jakémkoliv vhodném prostoru. Tímto způsobem by tak bylo možné hlídat děti například na pracovišti, v mateřském centru, nebo na univerzitě.

Model vzájemné rodičovské výpomoci se osvědčil v západních zemích jako je Německo, Rakousko, nebo Francie. V současnosti již v některých oblastech existuje tento typ služeb v podobě různých občanských sdružení rodičů, nebo jako vzájemné hlídání dětí v mateřských centrech. Někdy se však nejedná o placené služby, ale rodiče se v hlídání dětí střídají podle potřeby bezplatně.

Vzájemné hlídání s jinými rodiči/přáteli by podle výzkumu Rodina a zaměstnání 2007 chtělo využívat zhruba o 4 % rodičů více, celkem tedy zhruba 8 % rodičů (Tabulky č. 1,2). Toto opatření bude důležité zejména pro skupiny rodičů žijící v obcích, kde není dostupný jiný typ péče o děti. Paradoxně však právě v malých obcích dosud žádné formy vzájemného hlídání neexistují. (Kuchařová, Svobodová 2006: 37) Druhou skupinou využívající tyto služby budou nejspíše rodiny, které preferují důvěrné prostředí, a zároveň kontakt dítěte s několika vrstevníky. Třetí skupinou jsou neúplné rodiny, které ve zmíněném výzkumu projevíly o tuto službu největší zájem (službu využívá 4 % těchto rodičů, zájem má 12 %). Z výzkumu však není jasné, jedná-li se o hlídání za úplatu, nebo o hlídání bezplatné. Neúplné rodiny volí nejspíše variantu neplacené péče při střídání rodičů,

protože tyto rodiny jsou nejvíce ohroženy chudobou, a proto pro ně bude významná úspora i v oblasti péče o děti.

Rizikovou stránkou tohoto typu péče je kvalita péče o děti, a absence odborného vzdělávání, kterého se dětem dostane jen ve školkách (Šteflová 2007). Rodiče se také obávají o bezpečnost svých dětí a upozorňují na nutnost dobrého vymezení právní odpovědnosti. Právní úprava tohoto typu péče dále počítá s kontrolou kvality služeb ze strany klientů, a nevyžaduje od poskytovatelů žádné doklady o vhodnosti prostředí nebo konceptu péče o děti.

Výhody tohoto typu péče jsou respektování nejlepšího zájmu dítěte, protože se jedná o nápodobu sourozenecké skupiny. Péče v domácnosti neklade nároky na vybavení provozovny, taková služba by měla být finančně dostupná díky zastropování, a klade minimální nároky na finance ze státního rozpočtu. Výhodou je také to, že zde není věkové omezení, hlídající rodič tedy může hlídat i děti mladší tří let bez jakýchkoliv požadavků zdravotního vzdělání. Výhodou je i možnost domluvy hlídání podle individuálních potřeb rodičů a projednává se návrh na osvobození hlídajících rodičů od platby sociálního a zdravotního pojištění.

Firemní školky

Firmy mohou podporovat sladování rodiny a zaměstnání formou zřízení dětských koutků na pracovišti, podnikových mikrojeslí, nebo firemní školky (Čápová 12.5.2008). V zahraničí existují také například mezipodniková konsorcia zakládající školky a jesle společně. Jinou formou participace zaměstnavatelů je příspěvek zaměstnancům na zajištění hlídání dětí přímo v jejich domácnosti, nebo podpora již existujícího zařízení v blízkosti firmy. „Nákup“ míst v již existujících školkách je vhodnější zejména pro menší firmy,

kterým by se zřízení vlastní školky nevyplatilo. MPSV chce motivovat zaměstnavatele finančně, a to daňovým zvýhodněním jak na provoz firemní školky, tak na příspěvky zaměstnancům na péči o děti, nebo na podporu školky poblíž firmy.¹¹

Z pohledu firmy je pozitivní zejména udržení nadaných zaměstnanců, kteří nezůstávají dlouho na rodičovské dovolené. Rodiče na firemních školkách oceňují přímou zodpovědnost firmy za fungování školky a možnost prosadit případné změny. Předpokládají, že péče v takových školkách bude kvalitnější a děti budou mít širokou nabídku zájmových aktivit. Jako pozitivní je vnímána i malá vzdálenost školky od firmy. Rodiče tak mají možnost zejména malé děti navštívit během pracovní doby, fyzická blízkost má pro rodiče i pozitivní psychologický efekt. Výhodou firemních školek oproti školkám státním je přizpůsobení otevíracích hodin pracovní době zaměstnanců.

Rozporuplné jsou názory na kolektiv dětí, který v takové školce vznikne. Někteří rodiče vítají, že se děti setkávají s dětmi kolegů, protože mnoho zaměstnavatelů pořádá též dětské tábory.¹² Rizikem firemních školek může být nežádoucí pronikání podniku a jeho managementu do soukromého života zaměstnanců, kdy podnik kontroluje všechny oblasti života svého pracovníka a určuje i to, k jakým hodnotám mají být vedeny jeho děti. Ve firemních školkách je také nebezpečí „kastování“ dětí podle pozic rodičů, či možné odsouzení dítěte v případě neúspěchu rodiče v práci.

Základní nevýhodou firemních školek jsou vysoké provozní náklady. Poměrně náročné

¹¹ Následující údaje jsou ze zdrojů: zpravodaj Rovné příležitosti do firem 12/2007; iHNed „Nový tahák pro zaměstnance: firemní školky“; Respekt „Kam to dítě dáme?“; výzkum „Rovné příležitosti mužů a žen v českých firmách“.

¹² Jiní rodiče naopak dávají přednost tomu, aby dítě chodilo do školky s dětmi z komunity v místě bydliště, které s ním budou chodit do školy.

hygienické a provozní podmínky dané zákonem musí totiž dodržet každé zařízení péče o děti v tzv. denním režimu, včetně firemních školek, a zejména pak jeslí. U jeslí se navíc přidává požadavek na zajištění zdravotnického personálu. „*Měsíční náklady na jedno dítě činí zhruba 12 tisíc korun. Pokud firma navíc nemá vlastní prostory pro školku, počáteční finanční náklady se mohou vyšplhat až do milionových částek. Právě to nejvíce firmy zpočátku odrazuje. Zájem zatím mají větší společnosti.*“ (Benešová 31. 7. 2007)

Zahraniční zkušenosti také ukazují, že když se firma dostane do finančních těžkostí a musí provádět úsporná opatření, jako první většinou přicházejí na řadu jesle či školka. Velké firmy s více pobočkami řeší i takové problémy, že otevření jeslí v jednom místě může znevýhodnit zaměstnance téže firmy, kteří pracují v jiných pobočkách. „*Obecně vede přenesení odpovědnosti za zajištění institucionální péče o děti ze strany státu na podniky k vytváření nových nerovností mezi zaměstnanci různých firem,*“ (Tišnovská 11.03.2008). Čeští zaměstnavatelé nechtějí zavádět zvýhodnění zaměstnanců s malými dětmi také proto, že se nejedná o benefit pro všechny zaměstnance, ale je zvýhodněna jedna skupina zaměstnanců na úkor ostatních. Rizikem podnikových jeslí či školek je také možnost zvyšování tlaku na zaměstnance ze strany vedení. Pokud má školka dlouhou otevírací dobu, rodiče mohou být neformálně nuceni zůstat v práci déle, jelikož o jejich děti je postaráno.

6. Analýza aktérů

6.1. Rodiče

Klienty služeb péče o děti jsou především rodiny, ve kterých pracují oba rodiče, ať už na plný úvazek, nebo jeden z nich (většinou matka) jen částečně. Do zařízení péče o děti však chodí i děti z rodin, kde je matka na rodičovské dovolené, nebo po rodičovské dovolené, a

nepracuje. Potenciálními klienty jsou rodiny, které těchto služeb nevyužívají, i když by o ně měly zájem, zejména kvůli špatné dostupnosti, nebo z důvodů nesplnění kritérií školky pro přijetí.

Postoje českých rodičů k péči o dítě jsou velmi tradiční. 80 % žen preferuje do tří let věku dítěte péči v rodině (Tabulka č. 1) a polovina žen využívá možnost pobírání rodičovského příspěvku až do 4 let věku dítěte (HRZ 2007: 72), přičemž většinou v této době nepracují vůbec nebo pouze příležitostně. Ženy o děti pečují takto dlouhou dobu z vlastního rozhodnutí (Tabulka č. 9), protože toto řešení považují za nejvhodnější vzhledem k dítěti. *„Na druhé straně se z jiných šetření ukazuje, že toto chování matek malých dětí málo respektuje jeho možné dopady vzhledem k obtížím návratu na trh práce po dlouhodobé absenci. Zřejmě předpokládají, že se starším dítětem je snazší zvládat současně rodinné a pracovní povinnosti, jenže podceňují ztrátu kvalifikace a pracovních návyků.“* (HRZ 2007: 75)

Přitom by ale 19 % žen s dětmi ve věku 2-3 roky, a 60 % žen s dětmi ve věku 3-6 let chtělo částečně pracovat v nějaké flexibilní formě. Velká část z nich pracuje v současnosti na plný úvazek a chtěla by svůj úvazek snížit, a zhruba třetina žen s dětmi ve věku 3-6 let, které jsou v domácnosti, by chtěly částečně pracovat. (Tabulky č. 3-5)

Vztah práce matky a docházky dětí do pečovatelského zařízení však není přímý. Mnoho rodin místo školek či jeslí využívá služeb **prarodičů** a jiných příbuzných, i když je využívání služeb příbuzných reálně vyšší, než by si rodiče přáli. (Tabulky č. 1,2)

V oblasti rodinné politiky by si rodiče nejvíce přáli zvýšení rodinných dávek, možnost flexibilní pracovní doby a zlepšení bydlení. Požadavek zlepšení služeb péče o děti je až na čtvrtém místě. Nejpalčivějšími problémy v oblasti služeb péče o děti jsou podle rodičů

dlouhé čekání na místo ve školce (19 %), a nedostatečný počet těchto zařízení (17 %). (Valentová 2006: 177)

Dostupnost je v případě jeslí velmi špatná, v 81 % obcí do 18 000 obyvatel nemají rodiče žádnou možnost zajistit péči o děti do 3 let.¹³ Ve větších obcích jsou jesle dostupné v 10 % a náhradní forma jeselské péče existuje ve 20 % obcí. (Kuchařová, Svobodová 2006: 31)

Rodiče jsou celkově spokojeni s dostupností mateřských škol, s otevíracími hodinami MŠ a vysoká je i spokojenost s finanční dostupností služeb péče o děti. (82 %) (HRZ 2007: 87)¹⁴. Průměrně rodiče vydávají ze svých příjmů na MŠ asi 3 % příjmů. (Kuchařová, Svobodová 2006: 34) Péče a program vyhovuje téměř všem rodinám (97 %), 2,5 % rodin posílá děti do jiné školky proto, že jim místní školka nevyhovuje. (HRZ 2007: 87)

Ačkoliv jsou školky prostorově dobře dostupné, v mnoha případech do nich rodiče děti nemohou umístit. Nemožnost umístění dítěte do školky velmi ovlivňuje zejména možnost návratu matky do zaměstnání. 40 % matek, které po skončení rodičovské dovolené nenastoupily zpět do práce uvádí, že je to především kvůli nemožnosti umístit dítě do školky (ZPD 2006: 45). Služby péče o děti značně ovlivňují využívání ostatních opatření rodinné politiky. Mají dopad zejména na využívání možnosti přivýdělnku při rodičovské dovolené, nebo na využívání zkrácené rodičovské dovolené. V obou případech totiž nemožnost umístění dítěte do školky blokuje využívání těchto nově zavedených institucí.

¹³ V těchto malých obcích je naopak významná role babiček, méně často hlídají jiní příbuzní a v minimální míře i najaté osoby. Přitom vzájemné hlídání dětí se zde téměř nevyskytuje. (Kuchařová, Svobodová: 31)

¹⁴ Průměrná výše poplatků za mateřskou školu činí na jednu domácnost s dětmi zhruba 750 Kč měsíčně (včetně poplatků za stravování, kroužky či jiné pravidelné aktivity). S rostoucí velikostí obce jsou služby poskytované školkou dražší. (HRZ 2007: 88)

6.2. Obce – volení zástupci

Obce jsou zřizovatelem většiny mateřských škol u nás. Mají odpovědnost za financování provozu a správu budov mateřských škol, kromě platů zaměstnanců, které jsou hrazeny ze strany MŠMT. Provoz školek obce většinou financují z 50 % a dalších 50 % tvoří příspěvky rodičů (Wichterlová 9.1.2008). Veškeré investice související s údržbou či přestavováním budov jsou však na obcích, a mohou dosahovat velmi vysokých částek, které si zejména malé obce nemohou dovolit

Obce mohou být také zřizovatelem klasických jeslí. Jesle však nejsou podporovány dotacemi ze státního rozpočtu, a jejich provoz je tak velmi drahou záležitostí. Mohou si ho dovolit jen velké a relativně bohaté obce, které navíc mají záruku, že jesle naplní (Wichterlová 9.1.2008).

Hlavním zájmem obcí je spokojenost občanů – voličů, což znamená v tomto případě dostatečnou saturaci předškolními zařízeními. Zároveň však obce musí své prostředky rozdělovat přiměřeně do všech svých aktivit. Nákladný provoz školky či jeslí proto nemohou ve všech případech realizovat.

Hlavním **problémem**, se kterým se zejména malé obce potýkají, je problém snižujícího se počtu dětí v obci. Provoz školky je v případě malého počtu dětí často ztrátový a v mnoha případech je nutno školku zavřít. Přitom například v příměstských oblastech může během několika let dojít k vysokému nárůstu porodnosti, a opětovnému zvednutí poptávky po službách péče o děti. Největšími problémy s nedostatečnými počty klientů trpí obce do 2000 obyvatel.

Od 1. 1. 2005 mohou děti příslušného věku navštěvovat poslední rok mateřské školy před nástupem povinné školní docházky bezplatně. Podle dat UIV (Rychlá šetření 3/2006:

27) bezplatná docházka do posledních ročníků způsobuje „dobře řešitelné“ problémy 38 % školek a složitější problémy 27 % mateřských škol.

6.3. Soukromí poskytovatelé služeb péče o děti

Tato kategorie zahrnuje jak **poskytovatele služeb** péče o děti do tří let, tak od tří let věku. Jedná se tedy o živnosti „Péče o dítě do tří let v denním režimu“ (= mikrojesle, soukromé jesle), soukromé mateřské školy zařazené do rejstříku škol a školských zařízení, dále soukromá zařízení provozovaná v živnosti „mimoškolní výchova a vzdělávání“, a konečně poskytovatelé „služeb pro rodinu a domácnost“ (= baby-sitting dětí mladších i starších tří let). Do této skupiny bychom mohli zařadit i osoby hlídající děti za úhradu, které podnikají mimo legislativní rámec „na černo“.

Cílem všech soukromých subjektů je především zisk. Pro osoby, které podnikají v šedé ekonomice, by pravděpodobně jedinou motivací k přechodu k legálním formám podnikání byla finanční motivace.

Problematiku provozu jeslí dobře vysvětluje Jan Schneider, ředitel Zdravotnického zařízení Podolí, které spravuje i jedny z pražských jeslí. Upozorňuje zejména na znevýhodnění jeslí, protože když do nich rodiče své dítě umístí, ztrácejí nárok na rodičovský příspěvek. *„Ať už se člověk rozhodne využít babičku, sousedku, au pair, hlídací službu, která chodí domů, nebo různé dětské koutky, tak mu zůstane rodičovský příspěvek, který je zvláště po poslední úpravě, kdy se zvednul na 7.600 korun, dost vysoký. A když se přihlédne k ceně za různé formy péče o dítě, tak u jeslí se musí připočíst ještě 7.600 korun, o které rodič přijde. A to je vůči jeslím diskriminační.“* (Wichterlová 9.1.2008)

Dalšími problémy, se kterými se soukromá zařízení potýkají, jsou především obtížně splnitelné požadavky na prostorové a hygienické vybavení provozoven. Náročné

požadavky brání většímu rozšíření tohoto typu služeb.

6.4. Zaměstnavatelé

Zaměstnavatelé jsou v několika málo případech i **poskytovateli služeb péče** o děti. Zřizování dětských koutků, firemních školek nebo jeslí na pracovišti v současnosti není příliš rozšířené, poskytují je jen 2 % zaměstnavatelů (ZPD 2006: 79). Další možnosti podpory rodiny jsou například finanční příspěvky na služby péče o děti, úprava pracovní doby či místa výkonu práce. V budoucnu by však mohla role zaměstnavatelů v této oblasti narůstat, zejména pokud bude schválena možnost odepsání si nákladů na zařízení péče o děti.

Cílem všech soukromých subjektů je zvýšení efektivity práce svých zaměstnanců a udržení kvalitních pracovníků. Čeští zaměstnavatelé chápou rodinu zaměstnance jako negativní faktor ovlivňující efektivitu práce, a proto čeští zaměstnavatelé neradi přijímají zaměstnance s malými dětmi, i když je diskriminace na základě rodinné situace právně postižitelná. Zaměstnavatelé předpokládají, že tito zaměstnanci budou častěji chybět z důvodů péče o nemocné děti, a nebudou ochotni pracovat přes čas. (ZPD 2006: 62)

V zemích západní Evropy se však začíná šířit jiný pohled na rodinu zaměstnanců. Existuje názor, že rodina nijak neovlivňuje výkon pracovníka, nebo dokonce tvrzení, že harmonizace rodinného a pracovního života může vést ke zvýšení efektivity práce. Zaměstnanci kterým se daří kombinovat rodinný i pracovní život jsou stabilizovaní, spokojeni se svým životem, mají aspirace na vysoký životní standart rodiny, a tak zvýšené pracovní nasazení. Rodinná podpora potom mírní důsledky stresových situací v práci. Mnohé organizace chápou harmonizaci rodinného a pracovního života jako nedílnou součást human resources a firemní kultury. Tyto modely najdeme především v USA,

Nizozemí a Švédsku. (Mareš 2007: 42)

Stát může ovlivňovat zaměstnaneckou politiku firem prostřednictvím sociální politiky, zejména různými finančními benefity. Některé zahraniční firmy proto pro-rodinná opatření zavádějí jen kvůli těmto benefitům, jiné chtějí například přilákat kvalitní a stabilní zaměstnance (školení nových lidí je drahé). „*Podle odborníků na rodinnou problematiku by ke vzniku firemních koutků (v Čechách – pozn. autorky) mohl přispět hospodářský růst a s ním spojená rostoucí zaměstnanost. Mnohé podniky si již stěžují na to, že nemohou sehnat kvalifikované síly. O zaměstnance-rodíče proto nebudou chtít přijít a vyjdou jim vstříc, míní experti.*“ (ČTK 16.3.2008)

Podle ankety ČTK se firmy do zřizování školek či jeslí pro své zaměstnance nehrnou. Častěji zajišťují místa v existujících zařízeních, nebo přispívají rodičům na hlídání dítěte (ČTK 16.3.2008). Opatření pro harmonizaci rodinného a pracovního života zavádějí především **firmy s velkým podílem žen na všech pozicích** (např. agentura Mosilana v Brně). Snižování stresu v práci kvůli zajištění péče o rodinu považují tyto firmy za důležitý faktor vytváření loajality (Rovné příležitosti...červen 2006). Další skupinou firem, které zavedly pro-rodinná opatření jsou pobočky velkých zahraničních podniků. Školku pro své zaměstnance nabízí například **Danone** nebo **Metro Group**, **Škoda Auto** hradí svým zaměstnancům a zaměstnankyním třetinu nákladů spojených s pobytem jejich dětí v jeslích. Firmy Robert Bosch v Českých Budějovicích, nebo IBM zase podporují již existující školky v blízkém okolí. (Wichterlová 2007b) Obecně převládá názor, že firemní školku si mohou dovolit jen velké a ekonomicky silné firmy. (Rovné příležitosti...červen 2006)

Jen málo zaměstnavatelů nabízí možnost zkrácených pracovních úvazků, ale i když rodiče tuto možnost mají, často ji nevyužívají, protože je pro ně nevhodné pracovat na

zkrácený pracovní úvazek. „Podle propočtů je zkrácená ekonomická aktivita méně výhodná než plná neaktivita.“ (Národní zpráva o rodině, 2004: 148). „Kratší úvazky představují také riziko pro kvalifikovanou pracovní sílu, neboť může být díky nim zpomalen pracovní postup nebo úplně zastaven profesní růst zaměstnance/zaměstnankyně.“ (HRZ 2007: 57)

6.5. Stát

Role státu v oblasti služeb péče o děti je zejména legislativní. Tato problematika spadá do kompetence několika ministerstev: Ministerstvo školství se zabývá zejména způsobem a úrovní výuky v mateřských školách, a ze zdrojů tohoto ministerstva jsou financovány platy učitelů ve školách. Ministerstvo školství nedávno zavedlo povinnost předškolních zařízení vytvořit rámcový vzdělávací program.

Dalším ministerstvem, které se zabývá péčí o předškolní děti, je Ministerstvo zdravotnictví. Pod něj až do letošního roku spadala zdravotnická zařízení typu jesle. V dubnu 2008 však byla přijata novela zákona, která upravuje legislativní pravidla pro péči o děti do tří (resp. teď již do dvou) let, a péče o tyto děti je nadále už jen vázanou živností.

Třetím ministerstvem je Ministerstvo práce a sociálních věcí. Zabývá se problematikou služeb péče o děti z hlediska slučitelnosti práce a rodiny a koordinuje možnost vzniku jiných forem péče o děti.

Hlavními cíli České republiky v oblasti péče o předškolní děti je ovlivňování slučitelnosti práce a rodiny, snaha o zvýšení zaměstnanosti, a kvalitní rozvoj dětí. Obecnějším cílem je potom dobré jméno ČR v mezinárodním srovnání, a tedy plnění závazků plynoucích z mezinárodních úmluv (například Barcelonská kritéria). Podpisem Lisabonské strategie se stát zavázal k plnění některých cílů. Mezi ně patří například

dosáhnutí 60 % zaměstnanosti žen ve věku 15 – 64 let do roku 2010, a také podpora opatření ke sladění práce a rodiny.

6.6. Zájmové organizace

Zájmové organizace se snaží ovlivňovat legislativu k prosazení svých zájmů. Jednou ze zájmových skupin v oblasti služeb péče o děti je:

Asociace předškolní výchovy

Zájmová organizace učitelů v předškolních zařízeních vyjadřuje nespokojenost zejména s docházkou dětí na půl dne. „*Protože mateřská škola dostává na jedno „čtyřhodinové“ dítě jen poloviční normativ, je postavena do svízelné ekonomické i personální situace. Máme problémy s úvazky učitelek i s platbami. Dnes si škola nemůže dovolit snížený počet dětí. Co si máme počít, když v poledne odejde šest dětí z 24 domů? Máme zbývajících 18 spojit s 16 z druhé třídy? To nám zákon nedovolí. Legislativci při tvorbě zákona zapomněli, že dítě není výkon, ale člověk, který potřebuje péči v určitých podmínkách.*“ (Šteflová 2007)

Zástupci této organizace pohlíží velmi kriticky na návrh uvolnění péče o předškolní děti. Nejvíce se obávají rozšíření instituce vzájemné rodičovské výpomoci, kdy k péči o děti není vyžadované odborné vzdělání. „*Jsme pyšní na to, že zákon zařadil mateřské školy na počátek celoživotního vzdělávání. Všechny výzkumy potvrzují, jak významný je počátek života pro celý další vývoj dítěte. Toho se teď chceme vzdát? V době, kdy rodina často výchovu dětí nezvládá a spoléhá na školu, hodláme přesunout odpovědnost státu za vzdělávání do nekvalifikovaných rukou? Návrh se mi nezdá vzhledem k potřebám dětí citlivý a zodpovědně realizovatelný. Mateřská škola by se pak mohla dostat do situace terapeutické instituce, která bude muset napravovat to, co se zmeškalo. Pokud dítě nepůjde*

rovnou do školy základní. “ (Šteflová 2007)

Dalšími zájmovými organizacemi, které vystupují v problematice služeb péče o děti jsou například **Česká pediatrická společnost**, jejíž představitelé zdůrazňují význam rodinné péče, nebo **Dům pro motýlky o.p.s.**, která se zabývá zřizováním a provozem firemních školek.

7. Přetrvávající bariéry

V následujících několika bodech shrnuji nedostatky systému péče o děti a rodinné politiky obecně, které brání širšímu využívání těchto služeb.

- Nedostupnost částečných úvazků a flexibilních forem práce. Nedostupnost je jak prostorová, tak finanční (částečná ekonomická aktivita je nevýhodnější, než plná neaktivita). Řešením by bylo finanční zvýhodnění těchto úvazků pro zaměstnavatele, tento návrh se v současnosti projednává (Nejezchlebová 9.5.2008)
- Nemožnost získání místa ve školce. Může to být jak kvůli kritériím, které školky při přijímání nových dětí uplatňují, tak kvůli nedostatku míst. Řešením je odstranění nebo alespoň zmírnění kritérií, a rozšíření kapacit školek v problémových oblastech.
- Minimální zapojení otců do péče o děti lze řešit jejich postupným zapojováním. Prvním krokem by mohla být otcovská dovolená, o jejímž zavedení nyní probíhá diskuse. (Nejezchlebová 9.5.2008). Výhledově by bylo dobré finančně zvýhodnit rodičovský příspěvek v případě, že se rodiče na rodičovské dovolené vystřídají. K tomu se však rodiny rozhodnou pravděpodobně teprve ve chvíli, kdy mzdy mužů a žen budou srovnatelné, nebo pokud bude rodičovský příspěvek celkově vyšší.

- Nedostupnost individuální péče o děti a péče v malých kolektivech. Rozšíření těchto služeb by bylo nejlepší cestou k řešení problémů spojených s nedostupností služeb péče o děti v malých obcích, protože tyto služby mohou vznikat prakticky při jakémkoliv počtu dětí. Tyto služby by také mohly pokrýt poptávku po krátkodobém příležitostném hlídání.
- Malá tradice individuální péče o děti a péče v malých kolektivech (předsudky). K rozšíření tohoto typu služeb je především zapotřebí zvýšit informovanost o různých možnostech péče o děti.
- Náročné požadavky na vybavení a provoz zařízení znemožňující vznik soukromých zařízení, zejména požadavky na nezastavěnou plochu kolem zařízení. Pro snadnější vznik zejména soukromých zařízení by bylo zapotřebí odstranit příliš náročné prostorové požadavky a zmírnit hygienické normy například pro péči v malých kolektivech.

8. Hlavní trendy v oblasti služeb péče o děti

Hlavním trendem v oblasti péče o děti do tří let je pokračování v **důrazu na zájmy dítěte**, tedy zajištění rodičovské péče, která je pro děti v tomto věku považována za nejvhodnější. Již v roce 1980 došlo k prodloužení rodičovské dovolené do tří let věku dítěte, a po roce 1989 byla odstraněna státní finanční podpora jeslí. V roce 1995 došlo k prodloužení doby poskytování rodičovského příspěvku do čtyř let dítěte. Od 1. ledna roku 2007 pak došlo k výraznému navýšení rodičovského příspěvku až na 40 % průměrné mzdy v nepodnikatelské sféře. Na zájem dítěte je brán ohled i v opatření, které umožňuje umístit dítě mladší tří let do zařízení péče o děti na 5 dní v měsíci při zachování nároku na

rodičovský příspěvek. Stát tedy podporuje matky v osobní péči o děti, a pokud ženy chtějí pracovat více při zachování nároku na rodičovský příspěvek, musí si péči o dítě zajistit samy. Většinou se tak u dětí střídají příbuzní, či jiné blízké osoby, což je pro dítě vhodnější než péče institucionální.

V oblasti **péče o děti starší tří let je hlavním trendem podpora vysoké návštěvnosti MŠ**, například zavedení bezplatného posledního ročníku MŠ. Návštěva mateřské školky alespoň rok před začátkem školní docházky je považována za důležitou z hlediska první socializace s vrstevníky a důležitá je i funkce vzdělávací. Docházka do MŠ může také **eliminovat nerovnosti u dětí ze sociokulturně znevýhodněných rodin**. Mezi rodiči jsou mateřské školky velmi oblíbené, a rodiče do nich děti posílají, i když to jejich situace nevyžaduje. Celkově z populace 3-5letých chodí do školek 85 %.

Dostupnost služeb péče o děti je společně s dostupností flexibilních forem práce předpokladem pro realizaci opatření rodinné politiky, jako je možnost přivýdělku, nebo možnost čerpání zrychlené rodičovské dovolené na dva roky. Prostorová dostupnost mateřských škol je celkově velmi dobrá, ale v poslední době se zvýšil počet nepřijatých dětí (Kuchařová, Svobodová 2006: 18). Zájem je zejména o docházku jen na část dne. Školky při přijímání malých dětí uplatňují různá kritéria výběru. Některé mateřské školky nepřijímají děti mladší tří let, jiné berou přednostně děti zaměstnaných matek, děti, které budou školku navštěvovat v celodenním režimu, nebo jen děti s trvalým pobytem na území obce (Rychlá šetření 3/2006). Dostupnost jeslí je naopak téměř nulová.

Dalším trendem rodinné politiky obecně je přijímání **opatření k udržení kontaktu se zaměstnavatelem během rodičovské dovolené**. Rodiče mohou při pobírání rodičovského příspěvku dítě do zařízení péče o děti nejvýše na 5 dní v měsíci, a pokud je dítě starší tří let na 4 hodiny denně (od roku 2006). V době, kdy je takto dítě ve školce, využívá rodina

v podstatě dvojího zvýhodnění: jednak rodičovským příspěvkem, a jednak prostřednictvím dotací školám. Dvojí zvýhodnění spolu se zrušením limitu přivýdělku (2004) umožňuje rodičům alespoň minimálně udržovat kontakt se svou profesí, nebo absolvovat rekvalifikační kurzy.¹⁵

Významným trendem je **rozšiřování škály možností kombinace pracovního a rodinného života**. Rodiče už nevolí jen mezi variantou plného pracovního úvazku a plné neaktivity, ale mají možnost neomezeného přivýdělku (od r. 2004), musí však zajistit péči o dítě. Pokud však chtějí pobírat rodičovský příspěvek, mohou institucionální péči využívat jen omezeně. Významným opatřením k tomu, aby si rodiče mohli zvolit kombinaci práce a rodiny, která jim vyhovuje, bylo zavedení třírychlostní rodičovské dovolené od r. 2008. Je však potřeba zpřístupnit možnost částečných úvazků a podpořit vznik individuálních služeb péče o děti do tří let věku.

Autonomie rodičů s dětmi staršími tří let v rozhodování o kombinaci práce a rodiny je vyšší, než u rodin s dětmi malými. Mateřské školy jsou pro většinu rodin dobře dostupné, a existují i soukromá zařízení, kam lze dítě umístit jen na pár hodin. Mnoho školek však neumožňuje pobyt dítěte jen na část dne, nebo příležitostnou docházku.

Zapojování komerčního sektoru do služeb péče o děti započalo po roce 1989. Vznikala především soukromá zařízení kolektivní péče, jako jsou soukromé MŠ, jesle, nebo zařízení provozující zájmovou činnost pro děti (živnost „mimoškolní činnost a vzdělávání“). Těchto zařízení však není mnoho, mimo jiné proto, že prostorové a hygienické podmínky pro provoz těchto zařízení jsou poměrně náročné.

¹⁵ Někteří pediatri však možnost umístění dítěte do jeslí na 5 dní v měsíci nepokládají za nejlepší vzhledem k psychice dítěte. Pro dítě je nejlepší buďto být jen s rodičem, nebo navštěvovat jesle častěji, aby navázalo citový vztah s pečující osobou. (Wichterlová 9.1.2008)

9. Jak ČR naplňuje cíle rodinné politiky?

Na základě předchozích zjištění nyní zhodnotím, jak jsou naplňovány cíle české rodinné politiky, které jsem uvedla v metodologické části. Pod cíl harmonizace rodinného a pracovního života patří například **zohledňování zájmů rodičů i dětí**. Z výše uvedených trendů vyplývá, že v opatřeních rodinné politiky je zohledňován především zájem dítěte, ale v poslední době je čím dále tím více umožňován souběh ekonomické aktivity a rodičovské dovolené.

Dalším cílem rodinné politiky je dosažení **změny v nazírání zaměstnavatelů a vůbec celé společnosti na rodičovství a postupné odstranění překážek sladění pracovního a rodinného života**. V této oblasti zatím rodinná politika příliš úspěšná není, v současnosti je rodiči nejvíce vyžadována možnost práce na částečný úvazek, nebo flexibilita práce. Obě tato opatření jsou v navrhnuté novele zákona, nad kterou se nyní diskutuje.

Autonomie rozhodování rodičů v oblasti rodiny a péče o děti je lepší pokud jde o rodiny s dětmi staršími tří let. U rodin s dětmi mladšími je autonomie rozhodování limitována nedostupností služeb péče o takto malé děti a nedostupností částečných úvazků. Obdobně je i **návrat rodičů do zaměstnání po skončení mateřské/rodičovské dovolené** ovlivněn dostupností služeb péče o děti (i když ty jsou u dětí starších 3 let dostupné dobře), a především možností pracovat na částečný úvazek.

Podpora služeb péče o děti je dostatečná u mateřských kol. U soukromých zařízení by však byla vhodné zmírnit striktní požadavky zejména na prostor nezastavěné plochy kolem provozovny. Pokud jde o podporu služeb péče o děti do tří let, v současnosti je velmi nízká. Je zapotřebí rozšířit škálu dostupných služeb péče o takto malé děti. Pomoci by mohla schválená novela zákona, která umožňuje pobyt dětí od dvou let v mateřských

školkách a rozšiřuje škálu odborných kvalifikací nutných pro péči o děti mladší tří (teď už dvou) let o sociální pracovníky a pracovníky v sociálních službách. Dalším způsobem jak usnadnit péči o malé děti je podpora svazů pečovatelů a podpora péče v malých kolektivech (je navrhován vznik instituce vzájemné rodičovské výpomoci).

Ocenění domácí péče se významně zlepšilo po navýšení rodičovského příspěvku od 1.1.2007. V současnosti tedy výše příspěvku při rodičovské dovolené na tři roky dosahuje 7600 Kč, tj. 40 % průměrné mzdy v nepodnikatelské sféře. Podle zástupců Občanského institutu by bylo ideální postupně zvedat výši rodičovského příspěvku až na úroveň minimální mzdy. Hlavním důvodem je podle nich fakt, že by nemělo jít jen o kompenzaci nákladů spojených s výchovou dětí, ale především by takto mělo dojít k ocenění rodičovské péče, která je stejně náročná, jako každé jiné zaměstnání. Tím by došlo k ocenění rodičovství a hodnoty rodiny jako celku, což je další z cílů rodinné politiky. (Rodinná politika...2005: 14)

Podpora vzniku netradičních služeb péče o děti je zatím pouze v návrhu zákona. V květnu 2008 byl předložen návrh, který obsahuje zavedení instituce vzájemné rodičovské výpomoci. Dalším bodem tohoto návrhu je finanční motivace zaměstnavatelů k podpoře služeb péče o děti, a to formou daňových zvýhodnění. Návrh zákona však neřeší podporu individuální péče, která je pro malé děti vhodnější, než péče kolektivní. Někteří odborníci proto navrhují zaměřit se na podporu pečovatelských asociací. Možnost péče o děti v malých kolektivech je jednoznačně pozitivním krokem, avšak záleží také na vstřícnosti rodin s malými dětmi k novým formám péče o děti, proto by bylo dobré doprovodit návrh zákona informační kampaní.

10. Zařazení české rodinné politiky

Pokud bychom měli Českou republiku zařadit do některého ze čtyř ideálních typů S. Leitnerové, bude to poněkud obtížné. Pokud jde o péči o děti do tří let věku, spadá ČR nejspíše do kategorie **explicitního familismu**. V tomto období stát nijak nepodporuje institucionální péči o děti (jesle nejsou nijak dotovány) a naopak podporuje péči o děti v rodině formou rodičovského příspěvku.

Pokud jde o péči o děti starší tří let, Sirovátka by Českou republiku zařadil **do implicitního familismu** (Sirovátka 2007: 96), vzhledem k upřednostňování testovaných dávek pro rodiny s nízkými příjmy. Podle mého názoru však poměrně štědré dotace mateřských škol, zavedení bezplatného posledního ročníku mateřské školy, a zvyšující se plošné slevy na dani za každé dítě **směřují k de-familismu**. Rodiče mohou pracovat a zároveň pobírat rodičovský příspěvek až do čtyř let věku dítěte. Mezi třetím a čtvrtým rokem života se však nejedná o volitelný familismus, protože pokud chtějí rodiče pobírat rodičovský příspěvek, mohou posílat dítě do školky nejvýše na 4 hodiny denně.

Pokud jde o **rodovou rovnost**, systém péče o děti do tří let zcela jistě napomáhá vytváření nerovností. Formálně sice existuje možnost střídání partnerů během rodičovské dovolené, ale tato varianta je jen málo využívána, mimo jiné proto, že případné střídání rodičů není nijak zvýhodněno. Dlouhá doba strávená na rodičovské dovolené pak vede k nerovnostem na trhu práce. (Sirovátka 2007: 97)

Česká rodinná politika však není v situaci, kdy by většina populace vyžadovala opatření k vyrovnání genderových nerovností. „*Ženy i muži např. preferují dlouhodobou osobní péči (žen) o děti v domácím prostředí (...). Naopak politiky, které by mohly přispět k vyrovnání genderových rolí či přispět k rychlejšímu návratu žen na trh práce, pak velkou*

část respondentů poptávány nejsou.“ (RZ 2007:70) Převážná většina rodičů sice vyjadřuje názor, že by žena měla mít stejné šance na pracovní kariéru, jako muž, ale stejně velká část matek se ve svých individuálních volbách rozhoduje pro osobní péči o děti až do jejich tří let (Tabulka č. 8), přičemž část z nich by přitom chtěla pracovat na částečný úvazek (Tabulky č. 3,4). Občané považují stabilní (tradiční) rodinu za jednu z nejvyšších hodnot. Například téměř ze dvou třetin se přiklání k názoru, že muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost (Tabulka č. 7).

Stát prostřednictvím své rodinné politiky může zvýhodňovat určité modely v péči o děti. Esping-Andersen považuje za nejlepší variantu, aby stát zaujal aktivní politiku k časnějšímu návratu žen na trh práce a k vystřídání rodičů na rodičovské dovolené (Sirovátka 2006: 94). Tím by došlo k vyrovnání genderových nerovností, ale je otázkou, s jakou reakcí by se takové opatření setkalo v české společnosti. Navíc vysoká míra defamilizace bývá propojena s oslabením rodinných vazeb, což je jednak v rozporu s přáním českých občanů, a jednak to v důsledcích není v zájmu dítěte. Česká rodinná politika naopak zhruba do roku 2000 výrazně upřednostňovala zájmy dítěte před zájmy rodičů (familistický model), což bylo nejlepší pro dítě, ale mnoho žen po ukončení rodičovské dovolené pocítilo obtíže při návratu na trh práce. V českém modelu také dochází k reprodukci genderových nerovností v rodině i v péči o děti.

Nejlepší cestou pro Českou republiku je podle mého názoru kompromisní řešení, ke kterému rodinná politika pomalu ale jistě směřuje: česká rodinná politika by měla zvýhodňovat osobní péči o dítě, protože tak dochází k uspokojení potřeb dítěte, a většina matek ve svých osobních rozhodnutích dospívá k tomu, že o dítě pečovat chce. Zároveň však musí existovat možnost výběru z několika mezistupňů mezi osobní celodenní péčí o dítě a prací na plný úvazek.

Opatření k rozšíření škály možností, ze kterých rodiče mohou vybírat svou konkrétní strategii kombinace práce a rodiny jsou: různé délky mateřské dovolené, možnost neomezeného přivýdělku a možnost částečné docházky do zařízení péče o děti, existence podporovaných flexibilních forem zaměstnání, existence dostupných (tedy podporovaných) služeb individuální péče a péče v malých kolektivech. Pro fungování tohoto modelu je potřeba zejména motivovat zaměstnavatele k poskytování částečných úvazků a flexibilních forem práce, a zajistit dostupnost institucionální péče i netradičních forem péče o děti. Postupně by také mělo dojít k většímu zapojování otců do péče o děti. Navrhována je zatím otcovská dovolená, postoje rodičů k nastoupení otce na rodičovskou dovolenou jsou však zatím převážně negativní (Tabulka č. 6).

Závěr

Pokud chce Česká Republika skutečně plnit svůj cíl usnadnění harmonizace rodinného a pracovního života, měla by vytvořit možnost různých přechodových fází mezi osobní celodenní péčí o dítě a prací na plný úvazek. Vždyť již v samotném termínu harmonizace je obsaženo, že by rodiče měli zároveň pečovat o rodinu a věnovat se zaměstnání. Často se v oblasti péče o malé děti setkáváme s přístupem „buď práce, nebo rodina“. I současný systém rodinné politiky je nastaven v těchto dvou protikladech, i když zhruba od roku 2000 dochází k jeho postupnému změkčování.

Velkým zlomem v možnostech sladění rodinného a pracovního života by mohlo být zvýhodnění částečných úvazků a flexibilních forem práce. K tomu, aby mohly matky využívat tyto formy práce je však zapotřebí podpořit vznik netradičních služeb péče o děti, které poskytují krátkodobé příležitostné hlídání. Mělo by však také dojít k úpravě některých příliš náročných prostorových požadavků pro vznik soukromých zařízení péče o děti. Podle schválené novely zákona budou moci být do mateřských školek přijímány děti již od dvou let věku. Je však zapotřebí, aby mateřské školky toto opatření skutečně vzaly na vědomí, a zrušily omezující kritéria pro přijímání nových dětí. Zkušenosti západoevropských států také ukazují na to, že má-li skutečně dojít k vyrovnání příležitostí mužů a žen na trhu práce i v domácnosti, je třeba motivovat partnery a otce k vybírání rodičovské dovolené. Navázání vztahu s dětmi již ze začátku jejich života zvyšuje šance na zapojení otců i do jejich výchovy a péče o ně, a může i zvyšovat celkovou stabilitu rodiny.

Resumé

The Czech day-care system represents a compromise between the demand for gender equality and the demand for children's needs. The family policy in the Czech Republic used to be focused on the children's needs, but since the year 2000, steps towards harmonization of family and work life are taken.

Supporting part-time and flexible employments could be a great turn in the possibilities of combining work and family lives. For the actual use of such possibilities a support to non-traditional types of day-care, which offer short-time babysitting is needed. Some of the strict rules for the equipment of the day-care centres ought to be adjusted. According to the recently approved bill, children from the age of 2 can attend kindergartens. This adjustment could solve the lack of day-care centres for the children between 0 and 3 years. However, the use of this possibility depends completely on kindergartens, and it is necessary to abandon the current criteria they use for admitting the children. The experience of West European states shows that for the actual equalization of opportunities of men and women both in labour market and in family, more motivation to fathers and partners to take the parental leave is needed. Creating a bond with the child from the very beginning of child's life increases the chance of involving fathers into child's upbringing, and it can also strengthen the stability of the family.

Použitá literatura:

- APERIO. *Modelový program podpory sladování profesního a rodinného života - kraj Vysočina : Analýza legislativy pro vybrané typy služeb* [online]. Souhrnná zpráva s využitím výsledků Komplexního průzkumu institucionální péče o děti a další závislé osoby. 08.2006. 35 s. [cit. 2008-05-04] Dostupné z www.aperio.cz/download/EQUAL_MOPPS_Aperio_souhrnna%20zprava_08_06_.doc
- BENEŠOVÁ, P. Nový tahák pro zaměstnance: firemní školky. *iHNed* [online]. Praha: Economia a.s. 31. 7. 2007 [cit. 2008-05-01] Dostupné z WWW http://ihned.cz/109-21718750-on-nov%FD+tah%E1k+pro+zam%ECstnace-000000_d-e8. ISSN 1213-7693. ISSN 1213-7693.
- ČÁPOVÁ, H. Rodičům ulehčí firemní školky. *Lidové noviny*. 12.5.2008, s. 1,3. ISSN 1213-1385
- ČTK. Firmy se do zřízení školek nepouštějí. *Finanční noviny* [online], Praha: Neris 16.3.2008 [cit. 2008-05-05] Dostupné z WWW http://www.financninoviny.cz/vyhledavani/index_view.php?id=302392. ISSN 1213-4996.
- ELFMARKOVÁ, B. Priority ČR pro předsednictví v Radě EU z pohledu MPSV. In *Mezinárodní konference o Rodinné politice 2006: Komplexní rodinná politika jako priorita státu aneb je ČR státem přátelským k rodině?* Praha: MPSV. 2006, s. 6-10.
- ESPING-ANDERSEN, G. *Social Foundations of Postindustrial Economies*. 1. vyd., Oxford: Oxford University Press. 1999. 185 s. ISBN 9780198742012.
- GORNICK, J. C., MEYERS, M. K. *Families That Works. Policies for Reconciling Parenthood and Employment*. New York: Russell Sage Foundation, 2003, 392 s. ISBN 978-0-87154-356-1.
- HAMPLOVÁ, D. Stručné poznámky o ideových přístupech k rodině v období socialismu. *Cahiers du CEFRES n°22: Česko-francouzský dialog o dějinách evropské rodiny*. 2001, N°22, s. 107-118.
- HAŠKOVÁ, H. Doma, v jeslích, nebo ve školce? Rodinná a institucionální péče o předškolní děti v české společnosti mezi lety 1945-2006. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, [online] 2007, roč. 8, č. 2. [cit. 2008-03-28] Dostupné také z WWW <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2008012705>.
- HAŠKOVÁ, H. Potřebuje ČR koncepci podpory institucí péče o předškolní děti? *Socioweb*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 31.10.2007 [cit. 2008-03-28] Dostupné z WWW <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=287&lst=105>.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. 1. vyd. Praha : Portál, 2005, s. 289-313. ISBN 80-7367-040-2.
- JANOŮŠKOVÁ, K. Krkavčí matky? In Nosál, I. *Obrazy dětství v dnešní společnosti*. Brno: Barrister & Principal, 2004, s. 13-56. ISBN: 80-86598-80-2.
- KUČERA, M. Rodinná politika a její demografické důsledky v socialistickém Československu. In *Cahiers du CEFRES n°22: Česko-francouzský dialog o dějinách evropské rodiny*. 2001, N°22, s. 53-68.

- LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. 3. dopl. vyd. Praha: Avicenum, 1974. 397 s.
- LEITNER, S. Varieties of familism: The caring function of the family in comparative perspective. *European Societies*, 2003, roč. 5, č. 4, s.353-375. ISSN 1461-6696
- Národní zpráva o rodině*. Praha: MPSV, 2004. 219 s. [cit. 2008-05-13] Dostupné z WWW <http://www.mpsv.cz/cs/898>.
- Národní zpráva o stavu předškolní výchovy vzdělávání a péče o děti předškolního věku v České republice*, Praha: MŠMT. 2000, 57 s. ISBN 80-7168-746-4
- NEJEZCHLEBOVÁ, L. Novinka: Týden otcovské dovolené. *Mladá fronta DNES*, Praha: Mladá fronta, 2008, roč. 19, č. 108, str. 1,3.
- OECD Country Note. Early Childhood Education and Care Policy in the Czech Republic* [online], 2000. [cit. 2008-05-13] Dostupné z WWW www.oecd.org/dataoecd/52/26/2534726.pdf
- PAVLAS, T., MILDORFOVÁ, J. Kam to dítě dáme? *Respekt*. Praha: Respekt Publishing a.s., 2008, roč. 19, č. 14. ISSN 1801-1446
- PLANTENGA, J., SIEGEL, M. *Position Paper 'childcare in a changing world': Part I: European childcare strategies*. 2005. 58 s. [cit. 2008-04-29] Dostupné z WWW http://www.childcareinachangingworld.nl/downloads/position_paper_part1.pdf.
- Rodinná politika pro Českou republiku*. Praha: Občanský institut, 2005, 20 s. ISBN 80-86228-12-6
- Rovné příležitosti do firem* [online], Praha: Gender Studies. 2007, roč. 4, č. 12. [cit. 2008-04-29] Dostupné z WWW <http://zpravodaj.feminismus.cz/cisla.shtml?x=2059843>. ISSN 1802-7202.
- Rovné příležitosti mužů a žen v českých firmách* [online]. Praha: Gender Studies, o.p.s., červen 2006. Realizovala společnost SC&C spol. s r.o [cit. 2008-04-29] Dostupné z WWW http://www.feminismus.cz/download/TZ_JPD_OK.doc.
- Rychlá šetření 3/2006*. Ústav pro informace ve vzdělávání. říjen 2006. [cit. 2008-03-28] Dostupné z WWW <http://www.uiv.cz/clanek/374/1237>
- SINGLY, F. de. *Sociologie současné rodiny*. 1. vyd. Praha : Portál, 1999. 128 s. ISBN 80-7178-249-1.
- SIROVÁTKA, T. Rodina a reprodukce versus zaměstnání a role sociální politiky. In Sirovátka et al. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. 1. vyd. Brno : ALBERT, 2006, s. 77-112. ISBN 80-7326-104-9.
- ŠLECHTOVÁ, H. Jak jsou hodnoceny rodinné politiky vyspělých zemí. In Sirovátka et al. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. 1. vyd. Brno : ALBERT, 2006. s. 113-164. ISBN 80-7326-104-9.
- ŠPIDLA, V. *Prohlášení Komise k péči o děti*. Plenární zasedání Evropského parlamentu, 13. 3. 2007 [cit. 2008-04-15] Dostupné z WWW http://ec.europa.eu/ceskarepublika/press/speeches/070313_cs.htm
- ŠTEFLOVÁ, J. Jaké jsou představy o hlídání dětí „po sousedsku“. *Učitelství noviny* [online], 2007, roč. 7, č. 25. [cit. 2008-05-15] Dostupné z WWW

http://www.ucitelskenoviny.cz/n_obsah_clanku.php?id=475&PHPSESSID=086bfe

ŠTURMA, J. Moderní rodičovská péče o děti a její problémy. Příspěvek na konferenci *Raná péče o děti mezi rodinou a státem* [online], 22.-23. 11. 2007 [cit. 2008-05-15] Dostupné z WWW <http://www.mpsv.cz/cs/5271>.

TIŠNOVSKÁ, E. Pomohou firemní školky lépe sladit rodičovství s kariérou? *Genderová informační a tisková agentura* [online]. 11.03.2008 [cit. 2008-04-29] Dostupné z WWW <http://www.ta-gita.cz/>.

VALENTOVÁ, M. Postoje k opatřením týkajícím se rodiny a rovnováhy pracovního a rodinného života. In Sirovátka et al. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. 1. vyd. Brno: ALBERT, 2006, s. 165-202. ISBN 80-7326-104-9.

Vyhláška č. 14/2005 Sb. O předškolním vzdělávání. [cit. 2008-04-22] Dostupné z WWW <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlasaka-c-14-2005-sb-o-predskolnim-vzdelavani-1>.

WAGNEROVÁ, A. Ženy socialisticky osvobozené. *Literární noviny*, roč. 2007 č. 5, s. 8. ISSN 1210-0021.

WICHTERLOVÁ, L. Petr Nečas: Chtěli bychom prosadit liberálnější princip z hlediska péče o děti. *Rovné příležitosti do firem* [online], 2007a, roč. 3, č. 7. [cit. 2008-04-20] Dostupné z WWW <http://zpravodaj.feminismus.cz>. ISSN 1802-7202.

WICHTERLOVÁ, L. Některé firmy podporují obecní školky v blízkém okolí. *Rovné příležitosti do firem* [online], 2007b, roč. 3, č. 12. [cit. 2008-04-20] Dostupné z WWW <http://zpravodaj.feminismus.cz>. ISSN 1802-7202.

WICHTERLOVÁ, L. Současný systém říká rodičům: nedávejte děti do jeslí, ale určitě je dejte do školky. In *Feminismus* [online], Praha: Gender studies. 9.1.2008 [cit. 2008-04-22] Dostupné z WWW <http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=2067361>.

Zákon č. 130/2008. Účinnost od 01.07.2008. [cit. 2008-05-19] Dostupné z WWW http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/0/C12571D20046A0B2C125742D0051F295

Použití výzkumy

- BARTÁKOVÁ, H., KULHAVÝ, V. *Rodina a zaměstnání II.: Mladé rodiny*. 1. vyd., Praha : VÚPSV, 2007. 82 s. ISBN 978-80-87007-62-4 (RZ)
- ETTLEROVÁ, S. a kol. *Harmonizace rodiny a zaměstnání – Současné možnosti a jejich reflexe u mladé rodičovské generace. Část 3: Postoje a zkušenosti s harmonizací rodiny a zaměstnání rodičů dětí předškolního a mladšího školního věku*. 1. vyd. Praha : VÚPSV, 2007, 106 s. ISBN 80-87007-38-7 (HRZ)
- KUCHAROVÁ, V., SVOBODOVÁ, K. *Sít zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR*. 1. vyd. Praha : VÚPSV, 2006, 57 s. ISBN 80-87007-51-4. (Kuchařová, Svobodová)
- KUCHAROVÁ, V., ETTLEROVÁ, S., NEŠPOROVÁ, O., SVOBODOVÁ, K. *Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnavatelů: Uplatnění nároků na rodičovskou dovolenou a na volno na péči o nemocného člena rodiny v praxi*. 1. vyd., Praha: VÚPSV, 2006, 112 s. ISBN 80-87007-18-2. (ZPD)

Seznam příloh

Příloha č. 1: Reálný způsob zajištění péče o nejmladší dítě v závislosti na jeho věku (tabulka)

Příloha č. 2: Nejlepší způsob zajištění péče o děti v závislosti na jejich věku (tabulka)

Příloha č. 3: Typy ideálních pracovních úvazků ženy podle věku dítěte (v %) – ženy (tabulka)

Příloha č. 4: Typy ideálních pracovních úvazků ženy podle věku dítěte (v %) – muži (tabulka)

Příloha č. 5: Typy reálných pracovních úvazků ženy podle věku dítěte (v %) – ženy (tabulka)

Příloha č. 6: Souhlas s výroky týkajícími se dělby pečovatelských závazků a domácí práce (tabulka) mezi muže a ženy, podle pohlaví, vzdělání a přítomnosti dětí (v %)

Příloha č. 7: Souhlas s výroky týkajícími se tradiční role žen, podle pohlaví, vzdělání a přítomnosti dětí (v %) (tabulka)

Příloha č. 8: Nejlepší a nejhorší varianta délky a výše vyplácení rodičovského příspěvku (v %) (tabulka)

Příloha č. 9: Souhlas s výroky týkajícími se vlivu pečovatelských závazků na rodiče, podle pohlaví, vzdělání a přítomnosti dětí (v %) (tabulka)

Přílohy

Tabulka č. 1 Reálný způsob zajištění péče o nejmladší dítě v závislosti na jeho věku

skutečný způsob**	když má dítě								
	2-3 roky			3-4 roky			nad 4 roky		
	UR		NUR	UR		NUR	UR		NUR
	otec	matka	matka	otec	matka	matka	otec	matka	matka
já sama/sám na RD/v domácnosti	4,7	79,8	79,9	2,6	37,8	38,4	0,8	15,3	15,9
partner na RD/v domácnosti	82	2,7	1,2	42,4	2,4	0,6	19	1,5	0
oba rodiče střídavě	2,9	1,1	1,7	5,3	1,2	2,5	4,8	3,8	1,1
prarodiče/jiní příbuzní	5,2	10,9	8,5	13,2	14,0	12,6	9,5	6,1	10,4
jesle/MŠ	2,3	3,8	5,6	33,8	38,4	39,2	61,9	68,7	67,9
najatá osoba	0,6	0,5	1,2	0	2,4	2,7	0	3,1	1,8
vzájemné hlídání s jinými rodiči/přáteli	2,3	1,2	1,9	2,7	3,8	4,0	4,0	2,5	2,9
	100	100	100	100	100	100	100	101	100

Zdroj: Síť zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR (2006) s. 25

Tabulka č. 2 Nejlepší způsob zajištění péče o děti v závislosti na jejich věku

ideální způsob*	když má dítě								
	2-3 roky			3-4 roky			nad 4 roky		
	UR		NUR	UR		NUR	UR		NUR
	otec	matka	matka	otec	matka	matka	otec	matka	matka
já sama/sám na RD/v domácnosti	6,1	63,1	73,4	1,6	26,3	37,3	0,8	9,8	12,7
partner na RD/v domácnosti	74,6	9,9	2,2	31,6	5,1	2,7	13,1	2,4	1,4
oba rodiče střídavě	8,6	9,9	11,2	10,2	6,3	0	5,7	1,6	0
prarodiče/jiní příbuzní	5,3	8,7	4,2	14,3	12,2	10,9	11,1	9,1	7,4
jesle/MŠ	3,3	4,8	3,6	37,3	36,9	31,4	63,9	69,7	67,4
najatá osoba	0,8	2,0	2,6	2,5	5,5	5,2	2,9	3,5	4,4
vzájemné hlídání s jinými rodiči/přáteli	1,3	1,6	2,8	2,5	7,7	12,5	2,5	3,9	6,7
	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Zdroj: Síť zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR (2006) s. 25

Tabulka č. 3 Typy ideálních pracovních úvazků ženy podle věku dítěte (v %) – ženy

období podle stáří dítěte/děti	práce ženy podle typu úvazku		
	na celý úvazek	na částečný úvazek	zůstat doma
období po uzavření sňatku, než se narodí děti	93,4	3,9	2,7
období, kdy je některé z dětí ve věku 1-2 roky	1,6	3,9	94,5
období, kdy je některé z dětí ve věku 2-3 roky	2,0	19,2	78,8
období, kdy je některé z dětí ve věku 3-6 let	17,6	60,5	21,9
období, kdy nejmladší dítě začne chodit do školy	45,3	47,3	7,4
období po odchodu dětí z domova	94,9	2,7	2,4

Zdroj: Rodina a zaměstnání II. Mladé rodiny (2007) s. 18

Tabulka č. 4 Typy ideálních pracovních úvazků ženy podle věku dítěte (v %) – muži

období podle stáří dítěte/děti	práce ženy podle typu úvazku		
	na celý úvazek	na částečný úvazek	zůstat doma
období po uzavření sňatku, než se narodí děti	89,3	5,3	5,3
období, kdy je některé z dětí ve věku 1-2 roky	1,2	5,7	93,0
období, kdy je některé z dětí ve věku 2-3 roky	1,2	13,9	84,8
období, kdy je některé z dětí ve věku 3-6 let	16,4	57,0	26,6
období, kdy nejmladší dítě začne chodit do školy	39,3	54,1	6,6
období po odchodu dětí z domova	93,0	4,1	2,9

Zdroj: Rodina a zaměstnání II.Mladé rodiny (2007) s. 18

Tabulka č. 5 Typy reálných pracovních úvazků ženy podle věku dítěte (v %) – ženy

Období podle stáří dítěte/děti	Práce ženy podle typu úvazku		
	na celý úvazek	na částečný úvazek	zůstává doma
Období, kdy je nejmladšímu dítěti 0-3 roky	15	4	81
Období, kdy je nejmladšímu dítěti 3-6 let	54	12	34

Zdroj: Tabulku vytvořila autorka na základě dat z výzkumu „Manželství, práce a rodina“ (2005), které jsou publikovány v RZ 2007 s. 19

Tabulka č. 6 Souhlas s výroky týkajícími se dělby pečovatelských závazků a domácí práce mezi muže a ženy, podle pohlaví, vzdělání a přítomnosti dětí (v %)

	celkem	pohlaví		vzdělání			přítomnost dětí	
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	VŠ	0	1+
rodičovskou dovolenou by měli žena a muž čerpat střídavě, aby se na péči o dítě mohli oba podílet v podobné míře								
určitě/spíše souhlasím	31,9	28,0	35,7	25,8	36,7	29,3	35,2	30,9
určitě/spíše nesouhlasím	68,1	72,0	64,3	74,2	63,3	70,7	64,8	69,1
pokud je to pro rodinu výhodné, je správné, když muž zůstane doma s dětmi a žena chodí do práce								
určitě/spíše souhlasím	61,9	56,0	67,6	54,5	66,8	61,8	63,2	61,5
určitě/spíše nesouhlasím	38,1	44,0	32,4	45,5	33,2	38,2	36,8	38,5
muž a žena by měli mít stejné povinnosti v péči o domácnost								
určitě/spíše souhlasím	72,8	65,2	80,1	67,8	74,6	77,7	79,5	70,6
určitě/spíše nesouhlasím	27,2	34,8	19,9	32,2	25,4	22,3	20,5	29,4

Zdroj: Rodina a zaměstnání II.Mladé rodiny (2007) s. 15

Tabulka č. 7 Souhlas s výroky týkajícími se tradiční role žen, podle pohlaví, vzdělání a přítomnosti dětí (v %)

	celkem	pohlaví		vzdělání			přítomnost dětí	
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	VŠ	0	1+
být trvale v domácnosti může přinášet radost a uspokojení stejně jako práce v zaměstnání								
určitě/spíše souhlasím	44,5	44,9	44,3	56,3	40,0	34,2	36,1	47,3
určitě/spíše nesouhlasím	55,5	55,1	55,7	43,7	60,0	65,8	63,9	52,7
muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost								
určitě/spíše souhlasím	63,6	70,9	56,6	77,4	60,5	43,4	54,9	66,4
určitě/spíše nesouhlasím	36,4	29,1	43,4	22,6	39,5	56,6	45,1	33,6
předškolní děti trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná								
určitě/spíše souhlasím	53,1	56,5	49,8	60,1	54,9	31,6	59,5	50,1
určitě/spíše nesouhlasím	46,9	43,5	50,2	39,9	45,1	68,4	40,5	49,1

Zdroj: Rodina a zaměstnání II.Mladé rodiny (2007) s. 15

Tabulka č. 8 Nejlepší a nejhorší varianta délky a výše vyplácení rodičovského příspěvku (v %)

délka vyplácení příspěvku a jeho výše	varianta		nejlepší varianta				
	nejlepší	nejhorší	muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	VŠ
příspěvek je vyplácen do 4 let věku dítěte a činí 3 696 Kč měsíčně	7,1	46,5	7,4	6,7	7,9	5,9	9,2
příspěvek je vyplácen do třech a půl roku věku dítěte a jeho výše se pohybuje mezi 6 000 - 7 500 Kč měsíčně	52,2	1,2	53,7	50,8	51,2	53,1	51,3
příspěvek je vyplácen do dvou a půl roku věku dítěte a jeho výše se pohybuje mezi 10 - 11 000 Kč měsíčně	33,4	4,3	30,6	36,1	34,1	33,1	32,9
příspěvek je vyplácen do jednoho a půl roku věku dítěte a jeho výše činí 70 - 80 % čisté mzdy, kterou rodič pobírající příspěvek vydělával před odchodem na rodičovskou dovolenou	7,3	47,9	8,3	6,3	6,7	7,9	6,6

Zdroj: Rodina a zaměstnání II.Mladé rodiny (2007) s. 67

Tabulka č. 9 Souhlas s výroky týkajícími se vlivu pečovatelských závazků na rodiče, podle pohlaví, vzdělání a přítomnosti dětí (v %)

	celkem	pohlaví		vzdělání			přítomnost dětí	
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	VŠ	0	1+
domácí péče o děti vážně ohrožuje pracovní kariéru ženy								
určitě/spíše souhlasím	54,4	49,8	58,7	46,3	57,5	61,3	63,0	51,6
určitě/spíše nesouhlasím	45,6	50,2	41,3	53,7	42,5	38,7	37,0	48,4
mít děti znamená příliš velké omezení rodičů								
určitě/spíše souhlasím	40,6	42,6	38,7	45,8	39,0	34,2	54,9	36,0
určitě/spíše nesouhlasím	59,4	57,4	61,3	54,2	61,0	65,8	45,1	64,0

Zdroj: Rodina a zaměstnání II.Mladé rodiny (2007) s. 16